

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

DIPLOMOVÁ PRÁCA

2011

Bc. Igor Veselovský

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ZÁKLADNÉ ĽUDSKÉ PRÁVA A SLOBODY A ICH
PRÁVNA OCHRANA

Diplomová práca

Študijný program: Etická expertíza a etické poradenstvo
Školiace pracovisko: Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky
Školiteľ: doc. JUDr. Harald Stiffel

Nitra 2011

Bc. Igor Veselovský

Pod'akovanie

Touto cestou sa chcem pod'akovať doc. JUDr. Harald Stiffel, PhD. za odborné vedenie, cenné rady, pripomienky a trpezlivosť pri vypracovaní diplomovej práce.

ABSTRAKT

Meno diplomanta: Bc. Igor Veselovský

Názov diplomovej práce: Základné ľudské práva a slobody a ich právna ochrana

Škola, fakulta, katedra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta,
Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky

Vedúci diplomovej práce: doc. JUDr. Herald Štiffel

Počet strán: 69

Cieľom diplomovej práce je základný pohľad na ľudské práva a slobody, ich vnímanie v súčasnosti, ako aj ich ochrana v Slovenskej republike a na medzinárodnej úrovni. Pozostáva z teoretickej časti a je členená do štyroch kapitol.

Kľúčové slová: ľudské práva a slobody, Ústava Slovenskej republiky, Európska únia

ABSTRACT

The name of the thesis writer: Bc. Igor Veselovský

The title of a thesis: Human rights and freedoms and their legal protection

The university, the faculty, the chair: Constantine the Philosopher University in Nitra,
Faculty of Arts, The Chair of General and Applied Ethics

The thesis supervisor: doc. JUDr. Herald Štiffel

The number of pages: 69

The aim of this thesis is a basic view to human rights and freedoms, their perception nowadays, also their protection in the Slovak Republic and on international level. It consist of theoretical part and is divided to four chapters.

Key words: human rights and freedoms, Constitution of the Slovak Republic, European Union

OBSAH

ÚVOD	8
1 POJEM A PODSTATA ZÁKLADNÝCH ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD	11
1.1 Základné ľudské práva a slobody	11
1.2 Charakteristika základných práv a slobôd	13
1.3 Vývoj základných ľudských práv a slobôd	15
1.4 Prirodzeno-právny pôvod základných ľudských práv	19
2 OBLASŤ ĽUDSKÝCH PRÁV V SÚČASNOSTI	22
2.1 Sociálne práva	22
2.2 Relativizmus a univerzalizmus ľudských práv	26
2.3 Lisabonské reformy v oblasti ľudských práv	33
3 ĽUDSKÉ PRÁVA V SR	38
3.1 Koncepcia ľudských práv v Československu	38
3.2 Pramene ľudských práv v SR	40
3.3 Ústava SR a zakotvenie ľudských práv a slobôd v nej	44
3.4 Ochrana ľudských práv štátom	49
3.5 Výchova k ľudským právam na Slovensku	54
4 OCHRANA ĽUDSKÝCH PRÁV NA MEDZINÁRODNEJ ÚROVNI	56
4.1 Ľudské práva v Európskej únii	56
4.2 Európsky systém ochrany ľudských práv	59
4.3 Nevládne organizácie na ochranu ľudských práv	61
ZÁVER	64
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	66

ÚVOD

Ľudské práva a slobody prešli zreteľným, často i dramatickým vývojom a stali sa pojmom, s ktorým sa v dnešnej dobe stretávame v bežnom praktickom živote takmer neustále. To je zrejme aj dôvod, prečo sa na ľudské práva zameriava toľko pozornosti ako zo strany médií, tak odbornej i laickej verejnosti. Každý neakceptovateľný zásah do základných práv človeka je zo strany nielen týchto subjektov, ale aj demokratických štátov odsúdený a podrobený sankciám. Aby k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd dochádzalo čo najmenej, respektíve bolo možné týmto porušeniam predchádzať, je žiaduce tieto práva jasne definovať a súčasne ustanoviť orgány aj metódy kontroly dodržiavania týchto práv. Základná myšlienka, na ktorej stojí väčšina súčasnej národnej aj medzinárodnej právnej úpravy, sa zvyčajne nachádza v prvých článkoch noriem zakotvujúcich ľudské práva a slobody. V rôznych obmenách však zhodne hovoria o zásade, že všetci ľudia sa rodia slobodní a sú si rovní.

Ak hovoríme o základných právach občianskych a ľudských, rozumieme tým v prvom prípade práva, ktoré občanovi poskytuje štát, ale v druhom prípade ide o práva, ktoré má človek nezávisle na akomkoľvek štáte, teda o práva prirodzené. Ľudské práva vo svojom súhrne nie sú ničím iným než rôznymi kvalitatívnymi stránkami práva na život. Aj z toho vyplýva, že problematika ľudských práv je stále živou a diskutovanou témou, ktorá sa týka každého z nás.

Pri pohľade na Slovenskú republiku sú veľmi viditeľné zmeny, ktoré nastali v oblasti základných práv po roku 1989. Domnievame sa, že až potom, čo sa Slovenská republika vymanila z vplyvu autoritatívneho režimu, mohlo dôjsť k postupnej plnohodnotnej realizácii základných ľudských práv a slobôd, pretože len v ovzduší politickej demokracie možno všetky práva človeka a občana uskutočňovať. Od doby, kedy bola prijatá Ústava Slovenskej republiky a najmä Listina základných práv a slobôd, si občania stále viac uvedomujú svoje základné práva a čoraz častejšie uplatňujú svoj nárok na ich dodržiavanie.

Mnohí si ani neuvedomujú, aké máme šťastie, že môžeme žiť práve v prostredí demokratickej Európy. Toto šťastie oceníme, keď nahliadneme do iných kútov sveta. Zďaleka nie na celom svete je totiž situácia ľudských práv rovnaká. Bohužiaľ stále existujú oblasti, kde sú ľudské práva hrubo pošliapávané a myšlienka ľudských práv nie je realizovaná. Myšlienka, že sa všetci ľudia rodia slobodní a už od narodenia sú si rovní, sa

môže človeku z demokratického štátu javiť ako úplne samozrejímavá vec, ale existujú ľudia, pre ktorých je naplnenie tejto myšlienky len zbožným priáním. Preto je skúmanie ľudských práv a ich presadzovanie a ochrana stále živým problémom. Práve demokratické štáty by mali dbať nielen na ochranu ľudských práv na vlastnom území, ale angažovať sa aj na poli rozvoja a dodržiavania ľudských práv na územiach, kde je situácia mnohokrát priamo neúnosná.

Na poli ochrany ľudských práv pôsobí tiež veľké množstvo mimovládnych a neziskových organizácií, pre ktoré je ale táto činnosť veľmi náročná najmä z finančného hľadiska. O záujme Slovenskej republiky o túto problematiku svedčí aj funkcia podpredsedu vlády SR pre ľudské práva a národnostné menšiny, ako aj návrhom štatútu Ministerskej rady, na základe ktorého sa poradné orgány vlády SR pôsobiace v oblasti ľudských práv a podpory občianskej spoločnosti začlenia pod novovytvorenú Radu vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Rada vlády pre ľudské práva je jedným z troch stálych poradných orgánov vlády, zakotvených v kompetenčnom zákone, a bude vykonávať celoročnú priebežnú činnosť.

Dá sa povedať, že podľa toho, aké procesné prostriedky ochrany základných ľudských práv a slobôd štát ponúka a zaručuje, je posudzovaná úroveň demokracie v tomto štáte. Z toho vyplýva, že by demokratický štát mal byť garantom týchto práv a svojim občanom ponúkať prostriedky na ich ochranu a tým im poskytnúť istotu. V čom inom by si mal byť občan právneho demokratického štátu istejší ako tým, že jeho základné práva a slobody sú zaručené štátom a že v prípade ich porušenia mu bude poskytnutý dostatok prostriedkov na ich ochranu a nápravu.

Táto práca sa preto zaoberá predovšetkým základným pohľadom na ľudské práva, ich vnímanie v súčasnosti, ako aj ich ochranu v Slovenskej republike a na medzinárodnej úrovni.

Diplomová práca je poňatá ako teoretická a je členená do štyroch kapitol. Prvá kapitola vymedzuje pojem a podstatu základných ľudských práv a slobôd. V jednotlivých subkapitolách sa potom zameriavame na bližšie zoznámenie sa so základnými ľudskými právami a slobodami, ich charakteristiku, ako aj vývoj základných ľudských práv a slobôd v histórii, pričom nemôžeme zabudnúť ani na ich prirodzeno-právny pôvod. Druhá kapitola sa venuje oblasti ľudských práv v súčasnosti. Je rozdelená na podkapitoly, ktoré približujú oblasť sociálnych práv, relativizmus a univerzalizmus ľudských práv, ako aj lisabonské reformy v oblasti ľudských práv. V tretej kapitole sme svoju pozornosť venovali ľudským

právam v Slovenskej republike. Tu sme si vysvetlili pramene ľudských práv v Slovenskej republike, oboznámili sme sa s Ústavou SR, ako dokumentom, v ktorom sú tieto práva zakotvené. Kapitola sa venuje aj výchove k ľudským právam na Slovensku a ochrana ľudských práv štátom. Posledná, štvrtá kapitola sa zameriava na ochranu ľudských práv na medzinárodnej úrovni. V podkapitolách približujeme ľudské práva v Európskej únii a európskemu systému ochrany ľudských práv. Na záver menujeme najvýznamnejšie nevládne organizácie na ochranu ľudských práv.

1 POJEM A PODSTATA ZÁKLADNÝCH ĽUDSKÝCH PRÁV A SLOBÔD

Čo sú to vlastne ľudské práva? Odkiaľ sa vzali? Z čoho sa odvodzujú? Kým samotný výraz „ľudské práva“ je relatívne nový - do nášho slovníka vstúpil až po druhej svetovej vojne v súvislosti so založením Organizácie Spojených národov – ich pôvod je nesporne starší. A práve prvá kapitola nám približuje pojem, podstatu a vývoj základných ľudských práv a slobôd.

1.1 Základné ľudské práva a slobody

Ľudské práva a slobody tvoria základný princíp ľudskej morálky a prirodzenosti. Sú absolútnymi a univerzálnymi hodnotami, lebo platia pre celé ľudstvo. Ich pôvod je spojený so vznikom spoločnosti ako takej, nie štátnych útvarov. Vo všeobecnom rámci ľudských práv a slobôd potom existuje užšia skupina, tzv. základné ľudské práva a slobody, patriace každému človeku bez ohľadu na jeho pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, politické či iné presvedčenie, národnostný alebo sociálny pôvod, majetok či náboženstvo (DRGONEC, 1999, s.340).

Základný medzinárodný dokument deklarujúci ľudské práva a vyzývajúci všetky národy sveta na ich ochranu - Všeobecná deklarácia ľudských práv (1948) vychádza pri definovaní ľudských práv z pojmu „ľudskej dôstojnosti“. Môžeme povedať, že ľudská dôstojnosť je jednou z axiém Všeobecnej deklarácie a ako taká predstavuje základ vrcholných hodnôt euroatlantického kultúrneho spoločenstva (SEILEROVÁ, – SEILER, 2000, s.107-119).

Národy OSN zdôraznili v Charte znova svoju vieru v základné ľudské práva, v dôstojnosť a hodnotu ľudskej osobnosti, ako aj rovnaké práva mužov a žien a rozhodli sa podporovať sociálny pokrok a vytvoriť lepšie životné podmienky vo väčšej slobode. V čl. 1 je uvedené, že „všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti aj v právach“.

Dôraz kladený na štúdium problematiky občianskych a ľudských práv je príznačným javom pre demokratické spoločnosti. Práva a slobody občanov sa v nich nerešpektujú z dôvodov vonkajších okolností, medzinárodných záväzkov či ohľadov, ale

sú alebo majú byť bytostne vlastnou súčasťou ich ústavného poriadku. Hranice týchto práv stanovené iba zákonmi a úcta k ich nedotknuteľnosti patrí k atribútom právneho štátu. Taký prístup vyplýva z koncepcie, že občania si vytvárajú štát a ďalšie inštitúcie, aby ich chránili a aj inak im slúžili, nie aby im boli podrobení a nimi porobení (ŠMIHULA, 2001, s. 431-437).

Ľudskými právami tak rozumieme tie neodňateľné práva, ktorých zdrojom nie je nič než samotná príslušnosť k ľudskému rodu, ktorá patrí každému človeku už preto, že je človek, ktoré vyplývajú z prirodzenej povahy ľudskej bytosti. Höffe (HÖFFE, 1992, s.330) hovorí o základných právach. V širšom zmysle rozumie pod nimi ľudské práva, ktoré sú každému človeku vrodené a neodňateľné; platia v zmysle prirodzeného práva v každom čase a všade rovnako. Podľa Kiczku (KICZKO, 1997. s. 137) sú ľudské práva priestorom slobody jedinca, do ktorého nesmie zasahovať štátna moc, respektíve zásahy sú zákonom presne určené a možné len v daných prípadoch a na základe zákonom stanoveného postupu.

Akokoľvek je zrejmé, že skutočne univerzálne poňatie ľudských práv sa mohlo vytvoriť až v okamihu, keď sa ľudská civilizácia stala civilizáciou planetárnou, kedy ľudia počali vnímať globálny rozmer svojej existencie, teda až v dvadsiatom storočí, otázka, čo je človek, čím sa odlišuje od ostatného, a čo mu teda po práve patrí, bola v ľudskej spoločnosti prítomná odjakživa a od samého začiatku sprevádza ľudstvo na jeho ceste dejinami.

Aká je všeobecná funkcia ľudských práv? Najjednoduchšie by bolo povedať, že ľudské práva zaisťujú chod ľudskej spoločnosti vôbec. Všetky jednotlivé práva obsahujúce v sebe daný prvok ľudskosti tak možno označiť za práva ľudské. Čo to vôbec znamená a aké sú elementárne znaky toho, že spoločnosť princíp ľudských práv uznáva a že sa stavia pod zvrchovanosť mravného cítenia? V prvom rade spoločnosť podáva zoznam konkrétnych práv a existujú v nej zvyklosti a procedúry, ktoré umožňujú ich dodržiavanie. V druhom rade sa tu potom vytvára poňatie rovnosti medzi ľuďmi, akokoľvek obmedzený je jeho reálny obsah a použitie a akokoľvek ďaleko má existujúca spoločenská prax k ideálu Všeobecnej deklarácie ľudských práv, podľa ktorej sú všetci ľudia slobodní a rovní v dôstojnosti a v právach (KOGANOVÁ, 2001, s.212).

Prvým a základným aktérom vo veci ľudských práv nemôže byť štát a jeho orgány, ale samotní občania, ktorí ich užívajú, ktorí disponujú svojim zdravým rozumom a majú prirodzený zmysel pre právo a spravodlivosť, ktorá je zvyčajne ľuďmi identifikovaná ako

spravodlivosť morálna, spojená so cťou a postojom konať spravodlivo alebo je spájaná s požiadavkami práva, kedy konať spravodlivo znamená naplňať právo (ĎURIAČ, 1999, s. 359). Základné ľudské práva sú teda oveľa viac ako len právne regulovaný objektívny vzťah medzi občanmi a verejnou mocou, pretože predstavujú elementárny zdroj ľudskej dôstojnosti, vyžadujú, aby v politickom spoločenstve bola stále prítomná subjektívna vôľa po ich realizácii a dodržiavaní.

Je to práve vôľa občanov svoje práva uplatňovať, presadzovať a navzájom sa ako ich nositelia rešpektovať, a nie obyčajné akty zákonodarcu, odkiaľ sa začína budovať právny poriadok slobodnej spoločnosti, kde tkvie zdroj jej legitimacy.

A určite tu platí, že nutnou podmienkou existencie ľudských práv, nech už je ich darcom Boh alebo majú svoj pôvod v ľudskej prirodzenosti, je celkom iste elementárna ľudská sloboda.

1.2 Charakteristika základných ľudských práv a slobôd

Zo samej podstaty základných práv vyplýva, že problematika ľudských práv a ich ochrany je a musí byť vecou verejnou. Zodpovedá to ich pôvodu a právnej tradícii európskej civilizácie, v ktorej kontexte boli sformulované. Pozitivistické poňatie práva, ktorého tvorba je závislá od aktuálnej vôle štátu, sa tu stretáva s právami a slobodami majúcimi svoj pôvod v samej ľudskej prirodzenosti. V prvom prípade štát dobrovoľne obmedzuje sám seba tým, že sa cíti byť viazaný právom, ktoré vytvoril. Prirodzené ľudské práva sa uplatňujú nezávisle od štátu a majú ním byť rešpektované a ochraňované.

Z prirodzenoprávneho charakteru základných ľudských práv vyplýva aj ich špecifický charakter, ten nám dokladá čl. 1 Listiny, ktorý nám stanovuje základ, na ktorom má úprava základných práv a slobôd byť v tejto Listine budovaná. Článok 1 Listiny sa vzťahuje na všetky základné práva a slobody v Listine obsiahnuté, ktoré sú (Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]) :

- a) Neodňateľné - tieto práva nemožno nikomu inému zadať, postúpiť ich, dať ich do zástavy, nikto ich nemôže ignorovať, človek sa ich nemôže vzdať.
- b) Nescudziteľné - subjekt tieto práva nemôže previesť za odplatu ani ich darovať inému.

c) Nepremlčateľné - tieto práva nezanikajú spôsobom, ktorý je príznačný pre súkromné právo, t.j. nevyužitím v určitej lehote. Ak človek na ne neuplatní svoj nárok, nemôže vo vzťahu k verejnej moci o ne prísť a tá sa nemôže odvolávať na neuplatnenie jeho nároku v určitej lehote. Ani skutočnosť, že tieto práva nemohli byť po dlhú dobu uplatňované alebo boli dokonca potláčané, nemení nič na ich trvaní, pretože nemôžu byť premlčané.

d) Nezrušiteľné - štátna moc môže tieto základné práva a slobody len uznať, deklarovať, ale nemôže ich zrušiť alebo vyhlásiť za neplatné a to ani ústavným zákonom.

Na čl. 1 Listiny nadväzuje v tomto zmysle čl. 23 Listiny: ak by štát nebol schopný tieto základné práva a slobody zaručiť alebo by bola dokonca na jeho území potláčané, legalizuje odpor občanov smerujúce k obnoveniu poriadku takýchto ľudských práv a slobôd, založených Listiny.

Základným nástrojom ochrany jednotlivca proti možnému zneužitiu moci je stav danej spoločnosti ako takej, jej právne vedomie a politická kultúra, ochota občanov si tieto práva navzájom uznať a rešpektovať, schopnosť občianskej spoločnosti ich dodržiavanie vyžadovať a účinne sa stavať proti ich prípadnému porušovaniu.

Základné práva a slobody je možné definovať podľa spoločných charakteristických rysov, ide najmä o nasledujúce znaky:

a) Sú ústavne garantované, tým je zaručené, že nimi bude viazaná nielen moc výkonná a súdna, ktoré sú viazané ústavou, ale taktiež aj zákonodarná moc (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

b) Majú charakter subjektívneho verejného práva - jedná sa teda o vzťahy medzi jednotlivcami a štátom navzájom, z ktorých pre nositeľov týchto práv plynú konkrétne nároky viazané práve na ich osobu. Štát je adresátom týchto práv a nositeľom je jednotlivec.

c) Majú špeciálny obsah - vznikajú priamo na základe ustanovení ústavného poriadku alebo medzinárodnej zmluvy podľa Ústavy SR, nie z konkrétneho právneho vzťahu vzniknutého na základe právneho úkonu alebo aktu v odvetviach súkromného práva. (Preto majú rovnaký rozsah pre všetky svoje subjekty a sú trvalé v závislosti od pobytu na území alebo štátnom občianstve),(Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

d) Nemožno s nimi právnymi úkonmi disponovať - tieto práva sú neodňateľné a nescudziteľné (Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]), z toho musíme

vyvodit', že nie je možné ich nejakou zmluvou medzi jedincom a verejnou mocou stanoviť odlišne, čím je zaručené, že budú pre všetky subjekty rovnaké. Samozrejmosťou ostáva tieto práva nevyužiť.

e) Sú vymáhateľné voči štátu prostredníctvom nezávislej súdnej moci, prípadne medzinárodného orgánu (DRGONEC, 1999, s. 340). Sú bezprostredne záväzné, aj keď naše ústavné predpisy tento postulát nevyjadrujú výslovne. Možno to však vyvodit' z Ústavy SR: „Slovenská republika uznáva a dodržiava všeobecné pravidlá medzinárodného práva, medzinárodné zmluvy, ktorými je viazaná, a svoje ďalšie medzinárodné záväzky.“ (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]). Z toho vyplýva, že všetky orgány štátu sa musia týmto pravidlom riadiť. Ďalej sú základné práva a slobody pod ochranou súdnej moci. Pokiaľ ide o práva a slobody, ktoré sú zakotvené len v medzinárodných zmluvách, podľa Ústavy SR, „Medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, medzinárodné zmluvy, na ktorých vykonanie nie je potrebný zákon, a medzinárodné zmluvy, ktoré priamo zakladajú práva alebo povinnosti fyzických osôb alebo právnických osôb a ktoré boli ratifikované a vyhlásené spôsobom ustanoveným zákonom, majú prednosť pred zákonmi.“ (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

f) Predstavujú súčasne ústavné hodnoty, ktorými je štát vo svojej činnosti viazaný.

1.3 Vývoj základných ľudských práv a slobôd

Idea základných ľudských práv a slobôd siaha ďaleko do minulosti. Korene niektorých základných práv a slobôd môžeme nájsť v starovekom Grécku a všeobecne tam, kde si filozofovia začali uvedomovať význam jednotlivca, človeka ako ľudskú individualitu, vlastností a cností osobnosti človeka (MILLER, 2003, s. 560).

Rozdielnu koncepciu prináša ďalší historický zdroj základných práv, kresťanstvo. Rovnosť ľudí odvodzuje od skutočnosti, že všetci sú deťmi Boha, ku ktorého obrazu mal byť človek stvorený. Tým je prvýkrát zdôraznená ľudská individualita, osobnosť. Po získaní mocenských pozícií však cirkev opúšťa niektoré myšlienky typické pre rané kresťanstvo (napríklad. majetková rovnosť). Výrazné rysy solidarity, bratstva a lásky k blížnemu však neskoršie v 19. a 20. storočí prispeli k rozvoju sociálnych práv jednotlivca, myšlienke spolupôsobenia a solidarity jednotlivých nositeľov základných práv.

V stredoveku sa výrazne uplatňovala prax privilégií poskytovaných šľachte a mestám. Tieto privilégiá často mali podobu dohody panovníka a stavov. Stali sa jedným zo vzorov pre rozpracovanie teórie spoločenskej zmluvy. Typické však bolo, že sa nejednalo o práva jednotlivca, ale o práva (výsady) šľachty, miest, kléru, atď. Priradenoprávne teórie stredoveku rozpracovali myšlienky práva na odpor, pokiaľ vládca porušuje určité pravidlá. Nábožensky bolo zdôvodňované tzv. teóriou dvoch mečov, kedy panovník porušil svoje náboženské povinnosti, alebo všeobecnejšie z hľadiska porušenia spoločenskej zmluvy (MILLER, 2003, s. 560).

Náboženské vojny viedli k postupnému uznaniu slobody vyznania ako ďalšieho koreňa a jedného z prvých prejavov ľudských práv. Rôzne varianty prirodzeného práva a spoločenskej zmluvy sa stávajú v stredoveku a hlavne novoveku výrazným zdrojom myšlienky ľudských práv. Slobodní a rovní ľudia medzi sebou uzavierajú zmluvu o združení (pactum unionis) a na jej základe sa podriaďujú vládcom (pactum subiectionis). Ten ale je povinný vládnuť iba v určitých medziach. Podľa Locka sú týmito hranicami prirodzené práva človeka ako život, sloboda a vlastníctvo (LOCKE, 1992, s. 187).

Ďalším významným zdrojom myšlienky ľudských práv bola teória del'by moci, rozpracovaná najmä Montesquieom (Lockova myšlienka, podľa ktorej slobodu nestačí iba filozoficky postulovať, ale je nutné ju inštitucionálne zakotviť, ho viedla k náčrtu teórie del'by moci, ktorá našla svoje spracovanie v diele Duch zákonov (1748). K problematike pridáva nové myšlienky, napríklad k rozdeleniu štátnej moci na výkonnú a zákonodarnú pridal moc súdnu, pretože bez nej dochádza k potlačeniu slobody). Nieto slobody, ak nie je moc súdna oddelená od moci zákonodarnej a výkonnej. Tieto myšlienkové prúdy sa postupne presadzovali aj v praxi. Ich prejavom boli najskôr rôzne panovnícke dokumenty, z ktorých najznámejšia je Magna Charta Libertatum z roku 1215 (Veľká listina slobôd – základný zákon anglickej stavovskej monarchie, obmedzujúci právomoc panovníka v prospech šľachty a meštianstva; ustanovoval, že žiadny **slobodný** obyvateľ nesmie byť prenasledovaný alebo zatknutý bez zákonného rozsudku. Vydanie tohto zákona si na kráľovi Jánovi I. Bezzemkovi vynútila po prehranej vojne s Francúzskom opozícia šľachty, duchovenstva a londýnskych mešťanov), vzťahujúca sa ale len na slobodných ľudí. Praktickým prejavom vývoja myšlienky ľudských práv boli ďalej dohovory prijímané po náboženských vojnách, napríklad Augsburský mier z roku 1555 alebo Nantský edikt z roku 1598. Tým boli položené základy náboženskej tolerancie. Z privilégií pre stavy sa postupne stali právne dokumenty s dosahom pre každého. V Anglicku to bola Petition of

Rights z roku 1628 a najmä Habeas Corpus Act z roku 1679, podľa ktorého žiaden anglický poddaný nesmie byť zatknutý a držaný vo väzbe bez súhlasu súdu. V roku 1689 bol Vilémom Oranským potvrdený Bill of Rights, obmedzujúci panovnícku moc v tom zmysle, že panovník nemôže bez súhlasu Parlamentu pozastaviť výkon zákonov, vyberať dane a držať stále vojsko v dobe mieru.

Rozkvet podobných dokumentov nastal v 18. storočí, kedy už vystupujú v podobe ucelených koncepcií ľudských práv, neskôr v ústavách označovaných ako katalógy. Ich znakom je na jednej strane všeobecnosť a na druhej strane záväzok štátu tieto práva a slobody nielen dodržiavať, ale aj chrániť, a možnosť jednotlivca presadiť ich proti štátu. Pôvodné privilégium zo stredoveku sa takto mení v subjektívne verejné právo. Najvýznamnejšia z nich bola Virginská deklarácia z roku 1776. Na európskom kontinente to bola predovšetkým francúzska Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789. Na základe týchto deklarácií sa postupne rozvíjali katalógy práv a slobôd ako základná súčasť ústav koncom 18., a predovšetkým v 19. storočí (MILLER, 2003, s. 560).

Prvá svetová vojna znamenala ako každá vojna obrovské porušovanie a potláčanie ľudských práv a slobôd zúčastnených krajín, aj keď v krajinách Dohody boli najmä po vstupe USA do vojny vyzdvihované princípy demokracie a ľudských práv. Po 1. svetovej vojne sú v rámci versaillského systému mierových zmlúv badateľné určité ustanovenia o ľudských právach. Ide napríklad o články o mandátnych územiach a ich obyvateľstve, o slušnom zaobchádzaní s domorodým obyvateľstvom a iné. Práva sú ale formulované ako všeobecné smernice bez bližších záväzkov a daných kontrolných ustanovení (NEMČEKOVÁ, 2001, s.300-307).

Po 1. svetovej vojne sa začína dôraznejšie presadzovať požiadavka právneho zaistenia ľudských práv nielen na národnej, ale aj na medzinárodnej úrovni v niektorých špeciálnych úsekoch ľudských práv, najmä na poli pracovných podmienok, ochrany menšín, postavenia žien a detí a potláčanie otroctva.

Ďalej potom ako reakcia demokratickej spoločnosti na 2. svetovú vojnu a hrubé porušovanie ľudských práv Nemeckom a nielen v Nemecku počas nej, nastal výrazný rozvoj medzinárodnej ochrany ľudských práv a záruk. Novú koncepciu ľudských práv charakterizuje presvedčenie, že „rešpektovanie ľudských práv má úzku spojitosť s udrzaním a zabezpečením medzinárodného mieru a bezpečnosti.“ (DRGONEC, 1999, s. 340). Štáty, ktoré potláčajú ľudské práva, bývajú často agresívne aj navonok.

K zakotveniu tohto nového konceptu základných ľudských práv došlo, síce len vo všeobecnej rovine v Charte OSN v roku 1945, napriek tomu táto mnohostranná zmluva urobila zachovanie ľudských práv a spoluprácu pri ich ochrane jedným z hlavných cieľov tejto organizácie a jej členov. Jej prílišnú všeobecnosť konkretizovali, rozvíjali a upravovali členské štáty v deklaráciách a medzinárodných dohovoroch. K najdôležitejším patrila Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá Valným zhromaždením OSN v decembri roku 1948. Deklarácia má 30 článkov, v ktorých vypočítava základné ľudské práva a slobody. Cez iba odporúčací charakter a nezáväznosť boli práva, zakotvené v deklarácii, preberané do ústav jednotlivých štátov a do medzinárodných zmlúv o ľudských právach.

Zároveň bolo zrejmé, že je potreba vypracovať pre štáty záväzný medzinárodný dohovor. To sa po zložitých rokovaniach podarilo Valnému zhromaždeniu OSN 16. decembra 1966. Boli schválené dva pakty o ľudských právach, ktoré začali platiť od roku 1977 a to Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach, ktorým sa zmluvné strany rozhodli uznať zodpovednosť za zlepšenie životných podmienok ľudí na svojom území a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý kladie dôraz na dodržiavanie základných ľudských a politických práv bez akejkoľvek diskriminácie.

V 60. a 70. rokoch 20. storočia bola spracovaná teória generácií ľudských práv, kde z hľadiska vzťahu človeka a pôsobenia na neho aj celú spoločnosť majú ľudské práva rozdielnu váhu. Z tohto vývojového hľadiska sa spravidla základné ľudské práva a slobody delia do troch až štyroch základných generácií, pričom sa predpokladá vznik ďalších generácií.

Bárány pojednáva o štyroch generáciách ľudských práv (BÁRÁNY, 1995, s. 15):

1) Ľudské práva prvej generácie - formulované pod vplyvom prirodzenoprávnej teórie v 17. - 19. storočí. Jedná sa o práva tesne súvisiace so samotnou fyzickou existenciou človeka - individuálne (osobné) práva, ktoré predstavujú napríklad právo na život, právo na osobnú slobodu, slobodu pohybu, nedotknuteľnosť obydlia, slobodu myslenia a pod, tieto práva bývajú označované ako základné ľudské práva a slobody.

2) Ľudské práva druhej generácie - sú právami súvisiacimi so životom človeka vo spoločnosti a začínali sa formovať na prelome 19. storočia. Tieto práva sú uplatňované v závislosti na spoločnosti, v ktorej sa človek pohybuje. Keďže ide o práva priamo

súvisiace s existenciou štátu, jedná sa o práva politické. Patrí medzi ne napríklad právo voliť a byť volený, sloboda tlače, sloboda prejavu a pod.

3) Ľudské práva tretej generácie - začiatok ich presadzovania začína najmä po 2. svetovej vojne. Sú nimi práva hospodárske, sociálne a kultúrne, napríklad právo na uspokojivé pracovné podmienky, právo na zabezpečenie v chorobe a v starobe, právo na vzdelanie, ochrana rodičovstva a rodiny ako celku a pod. Tieto práva sú určujúce pre úroveň a kvalitu života.

4) Ľudské práva štvrtej generácie - sa začínajú formovať v 70. rokoch 20. storočia. Patrí sem napríklad právo na obhajobu, právo na zákonného sudcu, právo na primeranú dĺžku konania a s postupným uvedomením si dôležitosti ochrany priaznivých životných podmienok býva uvádzané aj právo na zdravé životné prostredie a pod. Nasleduje podskupina práv národných a etnických menšín, ktoré sú bežne zaradované medzi základné prirodzené práva, niekedy sa však považujú za práva kolektívnej povahy, na rozdiel od ostatných, ktoré sú brané ako práva povahy individuálnej.

1.4 Prirodzeno-právny pôvod základných ľudských práv

Bez nejakých pochybností základné ľudské práva majú tzv. prirodzený charakter. To znamená, že nie je to štát, ktorý by si tieto práva určoval, ale je to sama prirodzenosť človeka, z ktorej tieto práva zakladajú. Štát má následne úlohu akéhosi garanta základných práv a svojimi aktmi (ústavnými zákonmi) môže určovať hranice týchto práv, a/ale nie ich samostatnú existenciu.

Idea prirodzeného práva pochádza z antickej gréckej filozofie (v tejto súvislosti sa uvádza za jeho typický výraz príslovie stoikov, že „každému, čo jeho je“. Stoici vyhlásili za typický znak prirodzeného práva slobodu a rovnosť.). „Pojem prirodzených práv, a teda aj ľudských práv vniká zo základného práva, ktorým je právo na život. Právo na život je základom prirodzenoprávneho poňatia ľudských práv. Je to dané tým, že ľudské práva vo svojom súhrne nie sú ničím iným než rôznymi kvalitatívnymi stránkami práva na život.“(BLAHOŽ, 2005. s. 17).

Prirodzený prístup (jusnaturalizmus) je prístupom dualistickým, a to v tom, že rozlišuje právo dané (platné), t.j. vytvorené ľuďmi najmä zákonodarstvom, je vytvorené alebo uznané štátom, a právo prirodzené, ktoré je na danom práve nezávislé, teda právo

existujúce nezávisle na štáte. „Ide o súhrn určitých právnych princípov alebo všeobecných právnych noriem sa silným hodnotovým významom (prirodzené právo v objektívnom zmysle) alebo na základe určitých axiologických východísk zdôvodňuje požiadavky možného správania (prirodzené právo v subjektívnom zmysle).“ (GERLOCH, 2003. s. 230). Z toho vyplýva, že ľudské práva v prirodzenoprávnom poňatí sú tzv. hodnotovým meradlom ústavnej alebo zákonnej pozitívne právnej úpravy.

Prirodzené právo má rôzne interpretácie, avšak tieto sa zhodujú v ich spoločných nasledujúcich znakoch:

- a) právo je pokladané za prirodzený jav, ktoré nie je závislé na vôli ľudí, preto je univerzálne a má všeobecnú platnosť: platí vždy a pre všetkých ľudí,
- b) prirodzené právo je pokladané za nemenné, stabilný: bude trvať, ak bude existovať spoločnosť,
- c) sa taktiež považuje za prirodzený „nárok“ človeka, ktorý plynie z jeho miesta vo svete alebo jeho postavenia v spoločnosti,
- d) realizácia prirodzeného práva zaručuje spravodlivé spoločenské vzťahy,
- e) prirodzene právny prístup je dualistický a predpokladá vždy existenciu zákonného práva: prirodzené právo tvorí hodnotový, morálny základ zákonného práva.

Teória prirodzeného práva (*ius naturale*) prekonala značný vývoj a vystupovala v určitých obdobiach v rôznych variantoch, ktoré sa od seba odlišovali. Ich rozdielnosť spočívala najmä vo vysvetľovaní pôvodu prirodzeného práva, jedná sa o rôzne zdroje tohto práva. V histórii môžeme rozoznať tri koncepcie: teologickú, naturalistickú (16. storočie), racionalistickú (18. storočie). Prirodzené právo je v týchto koncepciách večné, univerzálne, nemenné.

Opakom prirodzenoprávneho prístupu je prístup pozitivistický (*juspozitivismus*), vznikajúci v 19. storočia a vychádzajúci z právneho monizmu. Právny pozitivismus uznáva iba jediný druh práva, a to právo pozitívne. Pozitívne právo je právo ľuďmi ustanovené, má svoj pôvod v zákonodarstve, v obyčaji atď. „Význam slova „pozitívny“ je interpretovaný v zmysle „skutočný“, „čistý“, tzn. existuje len to, čo sa dá empiricky overiť.“ (MACHALOVÁ, 1998. s. 85). „Pozitívne právo je definované ako súbor všeobecné záväzných pravidiel správania, vydaných v osobitnej, štátom stanovenej alebo uznanej forme a vynucované štátno-mocenskými prostriedkami.“ (RÁZKOVÁ, 1997. s. 13).

Kritika právne pozitivistického prístupu, označovaného ako legalismus, sa objavuje najmä po druhej svetovej vojne (v Nemecku po roku 1945). Tento formalistický prístup práva, ktorý nerešpektuje jeho axiologický ani teleologický rozmer, je v dôsledku historických skúseností na ústupe a do popredia vstupuje renesancia prirodzeného práva ako odozva na skúsenosti s nacizmom a jeho škodlivým dôsledkom pre demokratickú právnu kultúru. Boguszak konštatuje a zároveň dokazuje svoje presvedčenie že, „v súčasnej právnej teórii prevláda mienka, že základom práva republík je a má byť prirodzené právo.“ (BOGUSZAK, 1995, s. 526).

Ak teda dôjdeme k uznaniu prirodzeného práva, potom právo pozitívne bude predstavovať nižší systém práva, ktorý je z prirodzeného práva odvodený a zároveň by mal tomuto ideálu zodpovedať. Prirodzené právo sa trvalo formuluje z prirodzených prameňov práva ako mimoriadne zoskupenie normatívnych postulátov a princípov, ktoré prepozitívne predchádzajú vzniku pozitívneho práva.

2 OBLASŤ ĽUDSKÝCH PRÁV V SÚČASNOSTI

Všeobecne sa uznáva, že „k formulácii a zdôvodneniu ľudských práv ako subjektívnych práv jednotlivca, zabezpečujúcich jeho autonómne postavenie voči moci štátu, došlo na pôde racionalistických (osvietenských) prirodzenoprávných teórií. Rovnako tak je ťažko spochybniteľné, že pod priamym vplyvom týchto teórií boli ľudské práva prvýkrát pozitívne zakotvené v ucelených katalógoch. Nakoniec je nepochybné, že pod vplyvom prirodzenoprávných východísk a terminológie sú formulované mnohé súčasné vnútroštátne ústavné normy aj medzinárodné dohovory o ľudských právach.“ (ČERNÝ, 1998, s. 220).

Táto kapitola pojednáva o oblasti ľudských práv v súčasnosti, konkrétne o sociálnych právach, ako súčasti sociálnej doktríny demokratických štátov, o dvojakom vnímaní ľudských práv, a to z hľadiska univerzality a relativizmu a uvedieme si aj reformy v oblasti ľudských práv po prijatí Lisabonskej zmluvy.

2.1 Sociálne práva

Sociálne doktríny vychádzajú z občianskych práv deklarovaných v Charte základných práv a slobôd občanov. Základnými ľudskými právami sú právo na život, na ľudskú dôstojnosť, na rovnaké zaobchádzanie bez akejkoľvek diskriminácie a právo na slobodu. Takto formulované všeobecné práva sú akýmsi sociálnym minimom každej sociálnej doktríny (TOKÁROVÁ, 2002, s. 606).

Základnú osnovu sociálnej doktríny tvoria neodňateľné sociálne práva. Ich vymedzenie sa odvíja od medzinárodných dohovorov ratifikovaných Slovenskou republikou. Ide o nasledujúce práva (KOLDINSKÁ, 2007, s. 176), (TOMEŠ – KOLDINSKÁ, 2003, s. 284) :

Právo na prácu

Právo na prácu v demokratickej spoločnosti znamená možnosť zvoliť si slobodne zamestnanie v uspokojivých pracovných podmienkach za primeranú odmenu, právo získať prácu v medziach spoločenských možností alebo peňažnú podporu v nezamestnanosti, ktorá by občanovi zabezpečila primeranú a ľudsky dôstojnú životnú úroveň a umožňovala a stimulovala jeho snahu opäť pracovať. Právo na prácu je prostriedok, ktorý má každému občanovi zabezpečiť podiel na národnom dôchodku, úmerný jeho schopnostiam a

fyzickým možnostiam a zároveň plné uplatnenie vlastnej osobnosti; je jedným zo základných nástrojov sociálnej emancipácie človeka.

Právo na prácu je zmysluplné aj v trhovej ekonomike, lebo je prirodzenoprávnym základom pre poskytovanie podpory v nezamestnanosti, ktorej potrebnosť je v ekonomicky vyspelej spoločnosti vyvolaná rozvojom národného hospodárstva, potrebou štrukturálnej prestavby, vysokou spoločenskou deľbou práce, prirodzenou fluktuáciou mladých ľudí alebo starších pracovníkov, ktorí hľadajú lepšie uplatnenie alebo primeranejšie zamestnanie. Právo na prácu je potrebné zaisťovať účinnými opatreniami na trhu práce a podporou dobrovoľných a svojpomocných aktivít, inak sa stáva legitimáciou k dávkam v nezamestnanosti. Za nevyhnutnú súčasť plnej realizácie práva na prácu je potrebné považovať právo na vzdelanie a na primeranú prípravu pre povolanie.

Právo na prácu je potrebné uplatňovať v rámci programov aktívnej politiky zamestnanosti, vrátane technického a odborného školenia a výcviku a poskytovaním prostriedkov na dosiahnutie plnej a produktívnej zamestnanosti za podmienok zabezpečujúcich jednotlivcovi základné politické a hospodárske slobody (www.vop.gov.sk/files/File/Dokumenty/OPP.rtf, čl. 6. [online]).

Právo na uspokojivé pracovné podmienky

Každý zamestnanec (pracovník) má právo na spravodlivé a uspokojivé pracovné podmienky. Akákoľvek diskriminácia v tejto oblasti je neprípustná. V súlade so znením Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach človeka (www.vop.gov.sk/files/File/Dokumenty/OPP.rtf, čl. 7. [online]) má najmä právo na:

- Odmenu, ktorá sa poskytuje ako minimum všetkým pracovníkom.
- Spravodlivú mzdu a rovnakú odmenu za prácu rovnakej hodnoty bez akéhokoľvek rozlišovania, pričom najmä ženám sú zaručené pracovné minimálne rovnaké podmienky s mužmi, s rovnakou odmenou za rovnakú prácu.
- Slušný život pre občana a jeho rodinu.
- Bezpečné a zdravotne nezávadné pracovné podmienky.
- Rovnakú príležitosť pre všetkých dosiahnuť v zamestnaní povýšenie na zodpovedajúci vyšší stupeň, pričom sa nesmú uplatniť iné kritériá, než schopnosti, skúsenosti, znalosti a dĺžka zamestnania.
- Odpočinok, zotavenie a rozumné rozvrhnutie a organizáciu pracovného času, pravidelnú dovolenku a odmenu v dňoch verejných (štátom uznávaných) sviatkov.

Občan má právo na to, aby štát presne a jasne definoval a zaručil základné sociálne práva, zakladajúci jeho sociálnu istotu, aby mohol v slobodnom politickom ovzduší usilovať o sociálny pokrok a aby mohol prostredníctvom kolektívneho vyjednávania usilovať o zlepšovanie životných a pracovných podmienok.

Právo na dôstojné životné minimum

Každý občan má právo na takú životnú úroveň, ktorá by jemu a jeho rodine zaistila zdravie a základné podmienky pre existenciu, počítajúc do toho menovite výživu, ošatenie, primerané bývanie, starostlivosť o zdravie a lekársku pomoc, ako aj potrebné sociálne služby a dávky.

Každý má právo na ochranu pred hmotnou núdzou a sociálnym vylúčením. Štát zaručuje minimálnu mzdu, ktorá umožní dôstojný život. Jej výška musí byť predmetom vyjednávania so sociálnymi partnermi (odbory a zväzy zamestnávateľov) (TKÁČ, 2008, s. 179). Toto právo majú občania aj pri strate zárobkových možností v dôsledku okolností nezávislých na ich vôli, ako sú nezamestnanosť, choroba (invalidita), vek (deti a seniori) a strata živiteľa. Toto právo sa premieta do noriem životného minima.

Právo na zdravie

Základným determinantom životnej úrovne je zdravie. Občan má preto právo na dosiahnuteľnú úroveň fyzického a duševného zdravia, pričom sa predpokladá, že o svoje vlastné zdravie sa stará aj sám. V záujme plného uskutočnenia tohto práva štát prijíma opatrenia, ktoré vedú najmä (STANEK, 2002, s.474):

- ku skvalitňovaniu prenatálnej starostlivosti v úsilí o obmedzenie vrodených porúch narodených detí a samovoľných potratov žien a tým na umožnenie optimálneho zdravotného vývoja detí, k všestrannému zlepšovaniu zdravotného stavu obyvateľstva zameraním na prevenciu a liečenie chorôb infekčných, srdca a obehovej sústavy aj nádorových ochorení, úrazov, chorôb z povolania a iných chorôb, ktoré vedú k zníženiu kvality a dĺžky života,
- k zlepšeniu všetkých stránok vonkajších životných podmienok a hygieny práce,
- na udržanie dobrého životného prostredia a na obmedzenie jeho negatívnych vplyvov na zdravie ľudí a zdroje kvalitnej výživy.

Právo na rodinu

V duchu svojich záväzkov vyplývajúcich z Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach človeka (www.vop.gov.sk/files/File/Dokumenty/OPP.rtf, čl. 10. [online]) štát zabezpečuje:

- potrebné podmienky pre vstup do manželstva a narodenie detí, najmä umožnením získať štartové a neskôr finančne dostupné byty,
- najširšiu možnú ochranu a pomoc rodine, ktorá je prirodzenou a základnou jednotkou spoločnosti, a to najmä v čase, keď zodpovedá za starostlivosť a výchovu maloletých detí,
- osobitnú ochranu matkám v priebehu primeraného obdobia pred a po narodení dieťaťa, vrátane platenej rodičovskej dovolenky (resp. vrátane požitkov sociálneho zabezpečenia), aj v dobe ich návratu späť do zamestnania,
- ochranu a pomoc všetkým deťom a mládeži proti vykorisťovaniu, predčasnému zamestnávaniu, ohrozenie mravnosti a zdravia.

Právo na sociálne zabezpečenie

Právo na sociálne zabezpečenie patrí medzi veľké vymoženosti 20. storočia. Štát je povinný realizovať ich tak, aby ekonomické, sociálne a kultúrne práva zabezpečila dôstojnosť a slobodný rozvoj osobnosti človeka. Toto právo je podrobne rozvedené v dohovoroch Medzinárodnej organizácie práce, najmä v dohovoroch o sociálnom zabezpečení a o rovnosti zaobchádzania (www.employment.gov.sk/index.php?id=10502, čl. 13. [online]).

Pre jednotlivé odvetvia sociálneho zabezpečenia boli vypracované špeciálne dohovory o zdravotnej starostlivosti a nemocenskom poistení, o starobnom, invalidnom a pozostalostnom poistení (zabezpečení), o úrazovom poistení a odškodnení, o poistení v nezamestnanosti a o materských a rodinných dávkach.

Právo na slobodu združovania

Právo na slobodu združovania zahŕňa aj právo na kolektívne vyjednávanie (www.employment.gov.sk/index.php?id=10502, čl. 3.2. [online]) a petičné a iné práva s tým spojené. Medzinárodná organizácia práce toto právo upravila podrobne v dohovoroch rozpracovaných podľa jednotlivých častí, ktoré Slovenská republika ratifikovala. Podľa týchto dohovorov má každý právo združovať sa k obrane svojich záujmov (www.employment.gov.sk/index.php?id=10502, čl. 3.1. [online]). Združovanie v

odborových organizáciách nepodlieha žiadnemu schvaľovaniu štátom, registrácia má len evidenčný význam.

Právo na vzdelanie

Vzdelanie sa stáva nezastupiteľnou zložkou kultivácie osobnosti jedinca aj občana a tiež zásadným predpokladom jeho uplatnenia na trhu práce. Kvalifikačne náročných zamestnaní je dnes už väčšina a ich podiel ďalej rastie. Rýchlo sa menia aj nároky na kvalifikáciu samotnú. S dynamizujúcim sa trhom práce teda porastie aj význam celoživotného vzdelávania. Právo na vzdelanie preto predpokladá, že každému občanovi sa dostane takého vzdelania, aké zodpovedá jeho dispozíciám a schopnostiam (www.vop.gov.sk/files/File/Dokumenty/OPP.rtf, čl. 13. [online]).

Zabezpečenie týchto práv, ktoré tvoria základný obsah sociálnych doktrín demokratických štátov, je súčasťou nášho ústavného režimu. Konkrétne politické programy sa síce môžu líšiť rozsahom alebo mierou zabezpečenia toho ktorého práva, nemôžu však poprieť jeho podstatu.

2.2 Relativizmus a univerzalizmus ľudských práv

Pri sledovaní vývoja problematiky ľudských práv na globálnej úrovni možno pozorovať dva paralelné a trochu rozporuplné trendy. Prvý sa týka problematizácie, spochybňovania a relativizácie agendy ľudských práv z pozície kultúrneho relativizmu a druhý sa vzťahuje na pokročilé a vytrvalé úsilie o kodifikáciu podoby ľudských práv a neustále rozširovanie a konkretizáciu jednotlivých práv a skupín patriacich do tejto oblasti. Zástancovia univerzálnosti ľudských práv tvrdia, že určité základné ľudské práva by mali platiť všade vo svete. Pod pojmom „základné“ chápajú napríklad „rovnocennosť pred zákonom, bezpečnosť, voľný prejav, slobodu vierovyznania a združovania“ (STEINER – ALSTON, 2000. s. 366). Na strane druhej, relativisti sú zástancami premenlivosti istých morálnych zákonov, a to v závislosti na kultúre.

Myšlienka univerzálnosti je založená na princípe rovnosti všetkých jednotlivcov. Jej podstata vychádza z presvedčenia, že človek nemusí vykazovať žiadne špeciálne vlastnosti, aby bol hodný ľudských práv. Ľudské práva sú v rámci univerzalizácie chápané ako všeobecné a trvalé hodnoty. Rozmer univerzálnosti ľudských práv by mal preklenúť stále a čím ďalej viac badateľný rozdiel západného, tzn. demokratického

a individualistického prístupu pred východným (čiže paternalistickým) poňatím, ovplyvneným východnými náboženskými smermi (a to najmä islamom, hinduizmom, konfucionizmom, taoizmom a budhizmom), prípadne nedemokratickým autoritárstvom (napríklad komunistická Čína). Podľa Baehra „ochrana individua na úkor potrebám spoločnosti nebola nikdy súčasťou myslenia nezápadných kultúr“ (BAEHR, 2001. s. 11).

Beahr vo svojej publikácii priamo hovorí: „Deklarácia predstavuje vyhlásenie obhajujúce univerzalitu ľudských práv.“ (BAEHR - FLINTERMAN - SENDERS, 1999, s. 17). Otázkou ale zostáva, či naozaj existujú spoločné štandardy a platformy pre chápanie ľudských práv ľudstva ako celku. Či autori Deklarácie a neskorších dokumentov na ňu nadväzujúcich neboli iba oslepení svojimi vlastnými ambíciami a akosi pozabudli na existenciu kultúrnych rozdielov medzi národmi a etnikami. Či je možné, aby všetci boli zladení s oným druhom uniformity, ktorý je logickým dôsledkom ustanovenia univerzálnych princípov.

Právnym základom dimenzie univerzálnosti ľudských práv je už mnohokrát spomínaná Všeobecná deklarácia ľudských práv, ku ktorej je potrebné sa ešte raz vrátiť. Ako sme už naznačili, Deklarácia bola vytvorená ako štandard ľudských práv, aplikovateľný celosvetovo. Nesmie však byť zastieraný proces jej vytvárania a prijímania, ktorý mal rozhodne ďaleko od bezproblémovosti. V skutočnosti bola Deklarácia prijatá v podstate len vďaka neúčasti niektorých štátov, resp. štátov, ktoré sa s individualistickým poňatím ľudských práv, ktorý v nej prevláda, nestotožnili.

Dôležitým faktom, ktorý sa taktiež stal dôvodom budúcej kritiky Deklarácie a jej univerzálneho poňatie ľudských práv, bolo samotné zloženie Komisie, poverenej vytvorením jej textu. Účasť Afriky bola v podstate minimálna. V roku 1948 malo OSN len tri členské štáty patriace k africkému kontinentu - Egypt, Etiópiu a Libériu, zatiaľ čo Ázia bola zastúpená jedenástimi členmi. V samotnej Komisii sa objavil iba jeden africký delegát a iba traja ázijskí. Niet teda pochyb o tom, že Ázia a Afrika neboli dostatočne zastúpené. Avšak v daných podmienkach nebolo možné zostaviť orgán, ktorý by reálne odrážal civilizačné štruktúry celého svetového spoločenstva. OSN bola v tej dobe totiž spoločenstvom len 56 štátov (HUNTINGTON, 2001, s. 447).

No aj napriek prijatiu textu Deklarácie nie je jej univerzálnosť samozrejماً. „Tvrdiť, že je univerzálna, znamená tvrdiť, že západná koncepcia je povolaná k univerzalite, čo len poskytuje muníciu sťažnostiam na euro- (alebo západo-) centristum“ (SUDRE, 1997, s. 37). Už od začiatku sa ozývali hlasy tvrdiace, že rozmanitosť

náboženských a kultúrnych hodnôt podporovaných jednotlivými ľudskými komunitami, je sám o sebe dôkazom, že žiadny naozaj spoločný menovateľ nemožno nájsť. Kritici univerzálnosti poukazovali na to, že ak je sprievodným znakom univerzálnosti rovnosť všetkých bez rozdielu, sama Deklarácia to popiera, keď niektorým skupinám obyvateľstva priznáva práva a ich ochranu oproti iným (HUNTINGTON, 2001, s. 447).

Najčastejšie kritiky, ozývajúce sa v neprospech poňatia Všeobecnej deklarácie ľudských práv ako výrazu univerzálnosti ľudských práv, sú predovšetkým tieto:

a) Deklarácia bola navrhovaná v čase, keď väčšina krajín Tretieho sveta stále ešte bola v područí koloniálnych mocností, preto môžeme ťažko tvrdiť, že sa ho zúčastnili všetky národy; rozvojové štáty vzniknuté v procese dekolonizácie, ktoré neskôr štandardy a princípy obsiahnuté v deklarácii začlenili do svojich ústav alebo ich akceptovali ako členovia Organizácie amerických štátov a medziamerickej spolupráce či Organizácie pre africkú jednotu, tak urobili pod nátlakom Západu;

b) práva obsiahnuté v Deklarácii odrážajú predovšetkým ideologické pozície Západu, viac než hodnoty dominujúce ne-západným spoločnostiam;

c) Deklarácia používa individualistický prístup k ľudským právam, ktorý pravdepodobne nevyhovuje spoločnostiam, ktoré zdôrazňujú kolektívne hodnoty (BAEHR, 2001. s. 9-10).

Skeptické pohľady na univerzálnosť ľudských práv sa opierajú o argumenty, ktoré nemožno ľahko vyvrátiť. Či už sa jedná o už spomínanú námietku, že pri zrode ľudských práv stálo vyslovene individualistické poňatie človeka, ktoré nemá na zreteli spoločnosť, ale iba jednotlivca, alebo o námietku opierajúcu sa o tvrdenie, že poňatie ľudských práv musí vychádzať z tradícií a hodnôt danej kultúry, pretože je jej obrazom. Rovnako tak sa môžeme stretnúť s názorom, že ľudské práva sú len nadstavbou spoločenských podmienok jedinca v spoločnosti, teda že žiadne prirodzené práva, ktoré by vychádzali z fyzicko-duchovnej prirodzenosti človeka, neexistujú. Často sa ozýva aj námietka, že rozvojové krajiny si „luxus“ ľudských práv dovoliť nemôžu a že ich presadzovanie v týchto krajinách sa v podstate stáva brzdou ich pokroku.

Väčšina výhrad vychádza z niekoľkých názorových téz, ktoré môžeme rozdeliť nasledovne (FREEMAN, 2005, s. 216):

- kultúrny imperializmus,
- etický relativizmus,
- kultúrny relativizmus a

- práva pôvodných obyvateľov, žien a menšín.

Kultúrny imperializmus je prax „umelého“ presadzovania či propagácie kultúry alebo jazyka jedného štátu či národa v inom, čo je v skutočnosti práve vo vzťahu dvoch kultúr predstavované na jednej strane tvorcom, ekonomicky veľkým a vojensky silným štátom, a na strane druhej tým druhým, menším a menej vyspelým. Tento termín je ale často používaný skôr v súvislosti s odmietaním cudzieho vplyvu.

Odpoveď, prečo sa kultúrny imperializmus objavuje v súvislosti s ľudskými právami vo svete, resp. s kritikou ich vnímania, je jednoduchá. Prevažujúce vnímanie ľudských práv, tzn. individualistické, tak ako je obsiahnuté vo Všeobecnej deklarácii a Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach (<http://www.government.gov.sk/data/files/4133.pdf>. [online]), teda inštrumentoch, ktoré sú univerzálne v zmysle, že ich členmi je väčšina štátov sveta, je odrazom západoeurópskeho myslenia a jeho ponímania ľudských práv. Jeho nositelia sú kritikmi považovaní ako onen silný štát, ktorý sa násilne snaží rozšíriť svoje ponímanie v oblastiach, kde pre neho nie je miesto. Univerzálnosť ľudských práv je potom jedným z princípov, ktorý je s týmto poňatím spojený, a teda odmietaný. Koncept ľudských práv, založený na západnom myslení sveta, totiž podľa niektorých jeho kritikov nemá žiadne korene v nezápadných spoločnostiach.

Imperializmus je však vo svojej podstate „nerovnostársky“. Proti tomu koncept ľudských práv je univerzálny a rovnostársky, pretože hovorí, že všetky ľudské bytosti sú si rovné v právach. Teda samotný koncept ľudských práv je ďaleko vzdialený od imperializmu, ktorého sprievodným znakom je dobyvačnosť, poskytuje základ pre kritiku imperializmu. „Aj napriek tomu je potrebné v rámci kritiky pripustiť, že tí, ktorí kritizujú obvinenia ľudských práv z imperializmu, sami väčšinou predpokladajú, že kultúrny antiimperializmus je všeobecne platný princíp, ale väčšinou jasne nedefinujú oné univerzálne platné princípy, na ktoré sa vo svojej kritike kultúrneho imperializmu odvolávajú.“ (FREEMAN, 2005. s. 108).

Etický relativizmus je spojený predovšetkým s hodnotami a mravnými normami, na ktorých sú ľudské práva postavené, resp. je spojený s ich hodnotením. Etický relativizmus vedie k odmietaniu všeobecne platných morálnych noriem a mravných hodnôt. Všeobecne povedané, etický relativizmus je spojený s procesom hodnotenia celého morálneho systému a vo vzťahu k univerzalite ľudských práv to znamená, že podľa tohto názoru neexistujú všeobecne platné mravné hodnoty, pretože sú viazané na dobu, kultúru aj

osobnosť každého človeka. Je to ale obsah morálnych princípov a nie sama ich existencia, čo je premenlivé (HREHOVÁ, 2005, s. 337).

V tejto súvislosti sa objavujú dve základné tvrdenia, a to v rámci dvoch odlišných foriem etického relativizmu. Na jednej strane je presvedčenie, že žiadny kódex morálnych noriem nemá univerzálnu platnosť, tzv. skeptický relativizmus. Teda ju má, ale veľmi obmedzenú a vzťahujúcu sa iba k určitej, ostro ohraničenej sociálnej skupine v rámci spoločnosti. Hodnoty americkej strednej triedy sú platné len pre ňu, ale nie pre obyvateľov pralesných dedín. A naopak. Druhé tvrdenie vychádza z premisy, že je principiálne zlé, ak ľudia jednej spoločnosti kritizujú alebo sa snažia zmeniť hodnoty, ktoré vyznáva iná spoločnosť. Toto tvrdenie, ktoré je prejavom tzv. normatívneho relativizmu, teda vychádza z tolerancie v rámci medzispoločenských vzťahov. To je v podstate druhý extrém. Avšak miernejšie formy etického relativizmu vychádzajú jednoducho z poznania, že nie všetky kultúrne normy si nárokujú rovnaký rešpekt (MARKS – CLAPHAM, 2005, s. 472).

Dôvodom, prečo sa etický relativizmus spája s ľudskými právami resp. s ich poňatím, je ukrytý v novoveku vnímania života. Pre novovek je charakteristický obrat k subjektu a veľmi intenzívne sa vníma jeho sloboda, niekedy chápaná vo forme tzv. „osobnej autonómie“ (MARKS – CLAPHAM, 2005, s. 386). Kladie sa dôraz na dôstojnosť ľudskej osoby, vlastný úsudok každého jedinca, ktorý si často prisvojuje nárok na vlastné najvyšší stupeň morálneho úsudku, ktorý kategoricky a neomylné rozhoduje o tom, čo je dobré a čo nie.

Kultúrny relativizmus a jeho argumenty, stojace proti univerzalizmu ľudských práv sú založené na myšlienke vyjadrujúcej dva všeobecne rozšírené názory, ktoré túto myšlienku robia populárnou: 1) každý má rovnaký nárok na to byť rešpektovaný; 2) rešpektovať jedinca znamená tiež rešpektovať jeho kultúru, pretože kultúra vždy ovplyvňuje jedincovu vlastnú identitu. Lenže oba tieto princípy sú v podstate neporovnateľné s tézou kultúrneho relativizmu, keďže, ako už bolo povedané, sú všeobecné, t.j. univerzálne. Tým, že kultúrny relativizmus odvodzuje svoju podstatu od univerzálnych princípov, ktoré síce odpovedajú na otázku, prečo je jeho myšlienka pre mnohých tak atraktívny, dochádza k jeho vlastnému popretiu. Rozhodne sa nemôžeme odvolávať na to, že by sme mali všetky kultúry jednoducho povedané rešpektovať len preto, že sú kultúrami. Táto myšlienka nás takisto zavádza do slepej uličky, pretože niektoré z kultúr jednoducho nerešpektujú tie ostatné. Kultúry, ktoré podporujú porušovanie ľudských práv si nemôžu z podstaty, že sú kultúrami, vymáhať rešpekt.

Kultúrny relativizmus takýmto kultúram, hoci majú rozhodne určitú svoju hodnotu, neposkytuje žiadnu všeobecnú námietku voči univerzalizmu ľudských práv (FREEMAN, 2005, s. 108-111).

Pri meraní univerzalizmu ľudských práv vo vzťahu k rôznym kultúram vo svete sa všeobecne začína s vybraním konkrétnych univerzálnych ľudskoprávných štandardov, ktoré sú následne použité na posúdenie danej kultúry. Tento proces je ale mnohými nezápadnými kritikmi považovaný za západnú kultúrnu „aroganciu“. „Sú ochotní akceptovať silu princípov ľudských práv, ale vo vzťahu k daným kultúram vidia úlohu nie v posudzovaní týchto kultúr, ale v ich vtelení do týchto kultúr.“ (FREEMAN, 2005, s. 111). Proti námietke z pozície kultúrneho relativizmu, že sú ľudské práva výsledkom vývoja len určitej časti sveta, a síce tzv. západnej spoločnosti, a že na sebe nesú stopy vývoja kresťanského konceptu osoby, možno spolu s Baehrom odpovedať: po prvé, tzv. západná spoločnosť je veľmi diferencovaná a neprešla monolitným vývojom, z ktorého by jasne vyplývala ľudskoprávna agenda, a za druhé, aj keby tomu tak bolo, ľudské práva určite nie sú jediným výdobytkom, ktorý táto časť sveta ľudstvu ponúkla a zvyšok sveta ho prijal (toto možno dobre ilustrovať napríklad prijatím technologických produktov tzv. západnej civilizácie) (BAEHR, 2001, s. 240). Teda, dôležitejší je výsledok ako pôvod. No ak sú ľudské práva dôverne prepojené s hodnotovým systémom určenej komunity, musíme sa pýtať, či západné hodnoty ako také, týkajúce sa euroamerickej kultúry, sa môžu kombinovať s africkými a predovšetkým ázijskými hodnotami, aby dali vzniknúť „zmesi“, ktorá bude stále schopná poskytnúť podporu ľudským právam.

Práva pôvodných obyvateľov, žien a menšín súvisia s ponímaním ľudských práv a teda aj s otázkou, či tieto práva možno chápať ako súčasť ľudských práv. Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorá je považovaná odbornou časťou verejnosti všeobecne za univerzálny nástroj ochrany ľudských práv, je veľmi často kritizovaná za to, že sama o sebe popiera ono základné ľudskoprávne pravidlo - rovnosť subjektov. Táto kritika je založená na fakte, že hoci je v prvom článku vyjadrené, že „Všetci ľudia sa rodia slobodní a rovní si v dôstojnosti aj v právach“ (http://www.vop.gov.sk/ochrana_prav/legislativa/deklaracia/, čl. 1. [online]), dokument sám o sebe poskytuje práva aj určitým špeciálnym skupinám obyvateľstva, čím dáva jasne najavo, že tieto skupiny v podstate rovnoprávnymi subjektmi nie sú. Jedná sa napr. o pracujúcich, či deti a tehotné ženy (Napríklad čl. 25, 2 Deklarácie hovorí: „Materstvo a detstvo majú nárok na osobitnú starostlivosť a pomoc“). Podobné kategórie práv sa

objavujú aj v mnohých iných ľudskoprávnych dokumentoch. Ba čo viac, niektoré dokumenty sa zaoberajú iba právom týchto špeciálnych skupín (HREHOVÁ, 2005, s. 337). Kritici univerzálnosti ľudských práv vidia v danej úprave jej veľkú slabinu a zároveň veľké plus pre svoju kritiku. Ak sú si ľudia rovní, odkiaľ sa berie potreba vytvárať špeciálne úpravy, resp. zabezpečovať osobitnú ochranu práv týmto skupinám? Ak nestačí ono „všetci ľudia sú si rovní“, ale je potrebné túto rovnosť zabezpečiť prostredníctvom tejto osobitnej ochrany, potom de facto vo vzťahu k ostatným oná nerovnosť vzniká.

Termín právo menšín je možné ponímať buď ako právo individuálne, patriace osobe, identifikujúcej sa s niektorou menšinou (právo voliť), alebo ako kolektívne právo patriace celej skupine, resp. menšine (právo na výučbu v ich jazyku) (FREEMAN, 2005, s. 120).

Práva pôvodných obyvateľov sú právami kolektívnym. Rovnako ako pri právach menšín, aj tu pri ich vzájomnom konflikte prevážia ľudské práva. Základnými právami pôvodných obyvateľov sú právo národov na sebaurčenie a právo k pôde. Pre práva pôvodných obyvateľov v podstate platí to, čo pre práva menšín. Na rozdiel od nich ale práva pôvodných obyvateľov nemajú nikdy individuálny charakter, a preto ich nemožno vnímať ako základné ľudské práva (FREEMAN, 2005, s. 121).

Trochu inou kategóriou sú práva žien. Nejedná sa o malú skupinu obyvateľstva, ktorá by sa takto sebaidentifikovala, ale o práva jednej polovice ľudstva, ktorá je rovnako jasne určená ako jeho druhá polovica - muži. Žiaden medzinárodný nástroj ochrany ľudských práv univerzálnej povahy nezaraďuje ženy k osobitným skupinám (deťom, postihnutým ľuďom, utečencom, či prisťahovalcom). Ženy a ženské práva sú samostatnou kapitolou, týkajúcou sa univerzalizácie ľudských práv. Sú dobrým príkladom jej súladu alebo nesúladu s existenciou špecificky označovaných práv (FREEMAN, 2005, s. 127).

Z uvedeného vyplýva, že práva menšín, pôvodných obyvateľov, práv žien či iných špecifických skupín nie sú chápané ako akési špeciálne kategórie práv. Jedná sa len o práva skupín, ktoré si vyžadujú osobitnú úpravu. Dokumenty obsahujúce tieto osobitné režimy (označené pre zjednodušenie ako práva), zvyšujú istotu dodržiavania základných ľudských práv patriacich týmto skupinám. Ich existencia tak v podstate dáva väčšiu nádej na univerzalizáciu ľudských práv, pretože všetky skupiny obyvateľstva, ktoré existujú bez výnimky v každej krajine či kultúre, získavajú vďaka tomuto dorovnaniu rovnakú pozíciu vo vzťahu k uplatňovaniu základných ľudských práv.

Hlavná prednosť, ale zároveň nebezpečenstvo neúčinnosti ľudských práv spočíva v tom, že operujú s univerzálnym, abstraktným a teda, striktné ponímané, neexistujúcim jedincom a síce s človekom ako takým, ako s príslušníkom rovnakej skupiny, t.j. ľudstva. Preto sú ľudské práva aplikovateľné na každého, ostatne povaha zákona všeobecne vždy predpokladá istú úroveň abstrakcie. Zároveň sa ukazuje, že ľudské práva nemajú len svoju abstraktnú úroveň, ktorá je základná a podstatná, pretože len tak je možné splniť funkciu univerzálnej aplikovateľnosti, ale tiež aj svoju konkrétnu a neustále sa konkretizujúcu úroveň, ktorá pre zmenu umožňuje lepšiu orientáciu, pokiaľ ide o implementačné politiky. Tu je vhodné si všimnúť, že ľudské práva slúžia aj ako základný súbor hodnôt, na základe ktorého možno v národných štátoch vytvárať trvalý nátlak na zmenu lokálneho zákonodarstva a zároveň hodnotiť zameranie a správnosť konkrétnych zákonných opatrení.

Bez ohľadu na univerzálnosť či neuniverzálnosť Deklarácie, sú ľudské práva vyhlásené týmto spôsobom výsadami, ktoré priznávajú právne zákony, či poriadky nielen svojim občanom, ale všetkým ľuďom všeobecne. Deklarácia totiž formuluje v celosvetovom meradle v podstate to, čo jednotlivé vnútroštátne právne zákony prostredníctvom svojich ústav môžu formulovať voči svojej vlastnej krajine. Podstatné je tu to, že Deklarácia udeľuje ľudským právam medzinárodný rozmer, ktorý im nemôže žiadny národný dokument dať. Čiže, slovami Sudreho, „Deklarácia sa nachádza mimo rámec štátu a rozširuje pôsobnosť výkonu ľudských práv na celé svetové spoločenstvo“ (SUDRE, 1997, s. 37).

2.3 Lisabonské reformy v oblasti ľudských práv

Spôsobom formalizácie ochrany ľudských práv vo vnútri Európskeho spoločenstva bolo vytvorenie vlastného ľudskoprávneho katalógu. Na zasadnutí v Kolíne nad Rýnom v júni 1999 sa Európska rada rozhodla, že „vzhľadom na súčasný stav rozvoja Európskej únie je potrebné konsolidovať základné práva aplikovateľné na úrovni Únie do podoby Charty a urobiť ich tak viditeľnejšie“ (Záver predsedníctva zo zasadnutia Európskej rady v Kolíne nad Rýnom v dňoch 3. a 4. júna 1999, 1999. s. 44). Výsledkom práce bola Charta základných práv Európskej únie, ktorá bola prijatá na summite Európskej rady v Nice v decembri 2000. Charta bola vyhlásená ako právne nezáväzný dokument, hoci napríklad Európsky parlament usiloval o to, aby sa odkaz na text Charty stal súčasťou čl. 6 Zmluvy

o Európskej únii (FIGEL – ADAMIŠ, 2004). Právna záväznosť Charty mala zabezpečiť Ústavná zmluva, jej ratifikácia však v dôsledku odmietavých referend skrachovala.

Cieľom Charty bolo zviditeľniť už existujúce základné práva občanov Únie a poskytnúť im tak ďalšiu možnosť identifikácie s Európou. Charta mala predovšetkým zabezpečiť väčšiu transparentnosť doterajšieho systému ochrany ľudských práv. Treba podotknúť, že bez právnej záväznosti Charty bol tento cieľ len ťažko dosiahnuteľný, a to aj napriek skutočnosti, že si postupom času vydobyla v ochrane ľudských práv v Únii svoje nezanedbateľné miesto a význam.

Pokiaľ sa teda jedná o zviditeľnenie základných práv v Európskej únii, tak Charta celkom iste odvedla dobrú prácu. Pokiaľ však ide o zabezpečenie transparentnosti a právnej istoty súčasného systému ochrany ľudských práv, potom Charta vzhľadom na svoj nezáväzný charakter zostala stáť na polceste. Podľa Weilera je tak Charta skôr „symbolom európskej bezmocnosti a neochoty brať ľudské práva vážne“ (WEILER, 2000, s. 96).

Cesta k ďalšej revízii primárneho práva nebola jednoduchá. Po neúspechu, ktorý v ratifikačnom procese zaznamenala Ústavná zmluva (Zmluva o Ústave pre Európu, označovaná ako európska ústava či euroústava bola medzinárodná zmluva, ktorá si kládla za cieľ vytvoriť ústavu pre Európsku úniu. Mala nahradiť najmä obsahovo sa prelínajúcu sadu už existujúcich zmlúv, ktoré v tej dobe definovali vzťahy medzi členskými štátmi a nadnárodnými inštitúciami EÚ a zjednodušiť rozhodovanie v organizácii EÚ. Zmluva mala nadobudnúť účinnosť 1. novembra 2006, ale jej ratifikácia bola prerušená), stála Európska únia pred neľahkou otázkou: Ako sa vysporiadať s neúspešným dokumentom a ako pokračovať v revízii existujúceho zmluvného rámca? Odpoveďou sa stala Reformná zmluva, neskôr premenovaná na Lisabonskú zmluvu.

Lisabonská zmluva mení Zmluvu o Európskej únii (ďalej ZEÚ) a Zmluvu o Európskom spoločenstve, pričom posledná spomínaná je premenovaná na Zmluvu o fungovaní Európskej únie. Podľa článku 1, ods. 3 doplnenej ZEÚ „[...] Únia nahrádza Európske spoločenstvo a je jeho právnym nástupcom.“ (http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115skc_002.pdf, 2007. [online]. s. 18) Európska únia tak získala medzinárodnoprávnú subjektivitu. Doterajšia pilierová štruktúra sa prinajmenšom formálne stane minulosťou. Význam a dôležitosť, ktoré v súčasnosti Európska únia pripisuje ľudským právam, je zrejmý z nového čl. 2 ZEU: „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú

spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“ (http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115skc_002.pdf, 2007. [online]. s. 19).

Sankčný mechanizmus v prípade porušenia hodnôt uvedených v Zmluve o EÚ zo strany členského štátu zostal zachovaný. Zostal obsahom čl. 7 Zmluvy. Z ustanovení bola iba vypustená veta o možnosti požiadať nezávislé osoby, aby v primeranej lehote predložili správu o situácii v príslušnom členskom štáte. Vysvetlením pre tento krok je zriadenie Agentúry Európskej únie pre základné práva, ktorá nahradila existujúcu Európske stredisko pre monitorovanie rasizmu a xenofóbie, a svoju činnosť začala v marci 2007. Práve úlohou agentúry je monitorovať problematiku základných práv v Európskej únii a v členských štátoch (Pôsobnosť Agentúry je obmedzená výlučne na problematiku základných práv pri vykonávaní právnych predpisov Spoločenstva. Cieľom je zamedziť duplicitu so zreteľom na činnosť Rady Európy. Porov. Nariadenie Rady (ES) č. 168/2007 z 15. februára 2007 o zriadení Agentúry Európskej únie pre základné práva). Najvýznamnejším článkom v oblasti ochrany ľudských práv v EÚ je nepochybne čl. 6 ZEÚ, ktorá bude mať po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti nasledujúce znenie:

„1. Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluvy.

Ustanovenia charty žiadnym spôsobom nerozširujú právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

Práva, slobody a zásady v charte sa vykladajú v súlade so všeobecnými ustanoveniami hlavy VII charty, ktorými sa upravuje jej výklad a uplatňovanie a pri riadnom zohľadnení vysvetliviek, na ktoré sa v charte odkazuje a ktoré označujú zdroje týchto ustanovení.

2. Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto pristúpením nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.

3. Základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, predstavujú všeobecné zásady práva Únie.“ (http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115skc_002.pdf, 2007. [online]. s. 21).

Čl. 6 ZEÚ tak zachováva dva inštrumenty, na ktorých je v súčasnosti postavená ochrana ľudských práv v EÚ: základné práva ako všeobecné zásady práva Únie a Chartu

základných práv EÚ, z ktorej robia právne záväzný dokument. Čl. 6 ZEÚ však ďalej vytvára možnosť vzniku tretieho nástroja ochrany ľudských práv a to tak, že Únii umožňuje pristúpiť k Európskemu dohovoru o ľudských právach (<http://www.radaeuropy.sk/?928>, 2007. [online]).

Protokol č. 30, ktorý je na základe čl. 51 ZEÚ neoddeliteľnou súčasťou zmlúv, upravuje osobitnú aplikáciu Charty v prípade Poľska a Veľkej Británie:

Článok 1

1. Chartou sa nerozširuje možnosť Súdneho dvora Európskej únie, ani iného súdu či súdneho orgánu Poľska alebo Spojeného kráľovstva, aby určil, či sú zákony, iné právne predpisy či administratívne ustanovenia, postupy alebo konanie Poľska alebo Spojeného kráľovstva v súlade so základnými právami, slobodami a zásadami, ktoré opätovne potvrdzuje.

2. Predovšetkým, a aby sa vyhlo akýmkoľvek pochybnostiam, žiadne ustanovenie hlavy IV charty nevytvára práva, ktorých je možné sa súdne domáhať, uplatniteľné v Poľsku alebo Spojenom kráľovstve okrem prípadov, keď sú tieto práva ustanovené vo vnútroštátnych právnych predpisoch Poľska alebo Spojeného kráľovstva.

Článok 2

V rozsahu, v ktorom akékoľvek ustanovenie tejto charty odkazuje na vnútroštátne právne predpisy a postupy, sa toto ustanovenie v Poľsku alebo Spojenom kráľovstve uplatňuje len v rozsahu, v akom sa práva či zásady, ktoré obsahuje, uznávajú v právnych predpisoch či postupoch Poľska alebo Spojeného kráľovstva.“ (http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115skc_002.pdf, 2007. [online]. s. 316).

Z vyššie uvedeného je úplne zrejmé, že prinajmenšom jeden zásadný problém, ktorý bol definovaný v úvode podkapitoly, Lisabonská zmluva rieši: Charta sa stáva právne záväznou. Európskej únii sa navyše otvorila možnosť pristúpiť k Európskemu dohovoru o ľudských právach a zabezpečiť tak vonkajšiu kontrolu ochrany základných práv v systéme Únie. Oba tieto kroky však prinášajú rad ďalších otázok a problémov, ktorým bude musieť Únia čeliť, ak chce pre svojich občanov zabezpečiť fungujúci systém ľudskoprávnej ochrany. Vzhľadom na nezáväznú povahu Charty nepredstavovali doteraz jej (hlavne formulačné) nedostatky zásadný problém. Po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti sa však Charta stane právne záväzným dokumentom a všetky nezrovnalosti môžu

mať na existujúci systém ochrany základných práv negatívny vplyv (GOLDSMITH, 2001, s. 1201 - 1216).

Tento problém však Lisabonská zmluva umožňuje do budúcnosti riešiť a to tak, že Európskej únii dáva do vienka možnosť pristúpiť k Európskemu dohovoru o ľudských právach. Tento krok predstavuje riešenie aj pre ďalší problém ochrany základných práv v EÚ, ktorým je skutočnosť, že hoci sa po vstupe Lisabonskej zmluvy do platnosti Charta stala právne záväzným katalógom ľudských práv, možnosti jednotlivca domáhať sa u Európskeho súdneho dvora ochrany pred porušením základných práv sa nijako nezvýšil. Jedinou zásadnou zmenou oproti minulému stavu je možnosť podania žaloby fyzickou alebo právnickou osobou na neplatnosť rozhodnutí prijatých Radou v oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ktorými sa voči nim ustanovujú obmedzujúce opatrenia (Porov. SÚDNY DVOR EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV: Tlačové komuniké č. 60/08, 2008. [online]).

3 ĽUDSKÉ PRÁVA V SR

Keďže je Slovenská republika pomerne mladou demokraciou v oblasti ľudských práv, snaží sa zbaviť totalitných pozostatkov a ešte si len buduje tradíciu ľudských práv. Slovensko sa tak snaží zaradiť do skupiny tzv. tradičných demokracií, ktoré majú vybudované akademické a politické zázemie a už zažité mechanizmy zaobchádzania s ľudskými právami. Za spomínané totalitné pozostatky, ktorými sú predovšetkým xenofóbia, rasizmus, neznášanlivosť alebo zlá úroveň väzenstva, býva nielen Slovenská republika (ale aj ďalšie postkomunistické štáty) kritizovaná zo strany medzinárodných organizácií. K týmto kritizovaným oblastiam možno tiež zaradiť aj nedostatočné inštitucionálne zabezpečenie a nízku úroveň povedomia najmä laickej verejnosti o možnostiach ochrany ľudských práv.

3.1 Koncepcia ľudských práv v Československu

Konkrétnu podobu predstáv, ktoré sa začali formovať na začiatku prvej svetovej vojny, predstavoval vznik Československa v roku 1918. Vznikom samostatného Československa bola splnená podmienka pre realizáciu rozsiahlych občianskych slobôd a vytvorenie inštitúcií, prostredníctvom ktorých sa dajú ako rozšíriť tieto občianske slobody, tak uskutočniť nové ľudské práva. Dňa 29. februára 1920 prijalo Národné zhromaždenie československé Ústavnú listinu Československej republiky (Zákon č. 121/1920 Sb. Národního shromáždění, 1920. [online]). Ústava sa skladala zo slávnostnej preambuly, uvádzacieho zákona v rozsahu 10 článkov a z vlastnej ústavnej listiny o 134 paragrafoch, rozdelených do 6 hláv. Hlava piata mala názov Práva slobody, ako aj povinnosti občianske a je tu v 22 paragrafoch zakotvený katalóg práv a slobôd, ktoré sa dnes označujú ako práva základné a politické. V osobitnej šiestej hlave sú zaradené práva menšín. Táto hlava je nazvaná ochrana menšín národných náboženských a rasových.

Povojnové obdobie medzi rokmi 1945 a 1948 možno charakterizovať snahou o povojnové usporiadanie Československa, o obnovu ústavného poriadku a právneho poriadku vôbec a o realizáciu právnej continuity so stavom pred Mnichovom. Oficiálne

bola obnovená účinnosť Ústavy z roku 1920, ktorá bola zmenená a doplnená ústavnými dekrétmi prezidenta republiky a ústavnými zákonmi (GRONSKÝ, 2005, s. 584).

Obdobie od roku 1948 sa nieslo v znamení zmeny charakteru štátu v ľudovo demokratický štát. Došlo k prijatiu povojnovej ústavy, tzv. Ústavy 9. Mája (Ústavný zákon č. 150/1948 Sb. Ústavodarného Národného zhromaždenia, Ústava Československej republiky, 1948. [online]). V tomto období začína dochádzať k porušovaniu základných ľudských práv a slobôd a nedodržiavaniu ústavy vo väčšom rozsahu. Následne už bola úprava občianskych práv a slobôd zverená len podzákonným normám, alebo dokonca nebol výkon ústavne zakotvených práv upravený vôbec. Vďaka triednemu výkladu práva dochádzalo k porušovaniu konkrétnych článkov ústavy a k všeobecnému porušovaniu zákonov. Ustanovenia obhajujúce práva občanov už nebolo nutné dodržiavať, ak to nebolo v záujme robotníckej triedy (VOJÁČEK – SCHELLE, 2007, s. 449). Hovorcom robotníckej triedy sa stala KSČ, ktorá svoje postavenie potvrdila aj v Ústave z roku 1960 v článku o vedúcej úlohe KSČ. Aj napriek vytrvalému ignorovaniu prijatia medzinárodných záväzkov o ochrane ľudských práv sa proces internacionalizácie ochrany ľudských práv nemohol Československu vyhnúť. Nová ústava platila až do roku 1960 a zakotvovala základné ľudské práva a slobody s rozšírením o práva sociálne, kultúrne a základné povinnosti občanov voči štátu. Negatívnym javom bolo obchádzanie a priame porušenie tejto časti ústavy štátom a jeho orgánmi.

V roku 1960 bola prijatá ústava Československej socialistickej republiky (Ústavný zákon č. 100/1960 Sb. Národného zhromaždenia: Ústava Československej socialistickej republiky, 1960. [online]). Základné práva sú v tejto ústave uvedené len stručne bez odkazov na ďalšie záruky a v nadväznosti na socialistický vývoj štátu. Stanovené povinnosti sú tu uvedené v širokom rozsahu. V dlhom období až do roku 1989 boli uplatňované princípy socialistickej demokracie vo všetkých sférach štátneho života.

Zlom po dlhom období neslobody znamenal rok 1989. V oblasti zakotvenia ochrany ľudských práv bolo hlavnou úlohou prijatie Listiny základných práv a slobôd ústavným zákonom č.23/1991 Zb (Zákon č. 23/1991 Zb., Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]).

3.2 Pramene ľudských práv v SR

Až v 90. rokoch 20. storočia mohlo začať vytváranie moderného demokratického právneho štátu. Jeho podstatnou zložkou bola transformácia existujúcich inštitúcií, ale aj utváranie nových inštitúcií k ochrane práv a slobôd. Keďže sa Slovenská republika hlási k dedičstvu a hodnotám európskej civilizácie vrátane ľudských práv, definovala ľudské práva ako jednu z priorit svojej zahraničnej politiky. K ochrane ľudských práv sa vyžaduje aktívna a dynamická politika, preto sa SR vo svojej politike opiera o medzinárodné zmluvy o ľudských právach a usiluje o to, aby medzinárodné vzťahy boli založené na princípoch medzinárodného práva. Podľa koncepcie slovenskej zahraničnej politiky v oblasti ľudských práv je SR pripravená v súlade s medzinárodným právom podporiť kroky medzinárodného spoločenstva voči tým, ktorí tieto zásady porušujú (KOGANOVÁ, 2001, s. 212). SR si je vedomá, že úspešná zahraničná politika musí vychádzať z reálneho hodnotenia situácie a z možností aj obmedzení, ktoré sú dané medzinárodnými aj vnútornými podmienkami. Musí byť dôveryhodná a vo svojom smerovaní dostatočne stála. Bude klásť dôraz na to, aby svetový poriadok bol vytváraný na princípu vlády zákona a neodňateľných ľudských práv, bol vnímavý voči požiadavkám sociálnej spravodlivosti, citlivý voči požiadavkám na ochranu životného prostredia a otvorený voči občianskej spoločnosti. V politike SR v oblasti ľudských práv môžeme sledovať prelínanie politickej a právnej roviny. V politickej rovine predstavujú ľudské práva jeden z činiteľov medzinárodných vzťahov a prostriedok medzinárodnej diplomacie. Právna rovina je tvorená systémom medzinárodných zmlúv a kontrolných mechanizmov dbajúcich na ich dodržiavanie. Slovenská zahraničná politika v oblasti ľudských práv má za cieľ prispieť k univerzálnej, regionálnej aj národnej ochrane a rozvoju ľudských práv (BREZÁNI, 2009, s. 230).

Základným kameňom účinnej ochrany ľudských práv je prítomnosť demokracie a existencia právneho štátu a deľby moci, a to na moc zákonodarnú, výkonnú a súdnu, teda v duchu európskych tradícií. Základnú legislatívu v SR tvorí Ústava, Listina základných práv a slobôd a medzinárodné zmluvy o ľudských právach. K vysokému štandardu v medzinárodnom meradle patrí aj systém špeciálnych právnych predpisov, ktoré konkretizujú základný rámec. Slovenská republika je účastníkom všetkých najdôležitejších medzinárodných dohovorov o ľudských právach, a to ako univerzálneho, tak aj

regionálneho charakteru. K väčšine týchto zmlúv mohla SR (predtým ČSFR) pristúpiť až po roku 1989.

Ústava SR

Z hľadiska charakteristiky hľadáme na našu ústavu ako na ústavu písanú, pretože ako väčšina svetových ústav je tvorená písaným dokumentom. Zmenu ústavy SR možno vykonať postupom zložitejším ako je to pri obyčajných zákonoch, preto v našom prípade ide o ústavu označovanú ako rigidnú. Ústava SR je ústavou reálnou. O reálnej ústave hovoríme, ak sa právna a faktická ústava v štáte aspoň približne kryjú, teda pokiaľ ide o zhodu litery ústavy so skutočnosťou. K tomuto krytiu dochádza aj keď je realizované hoci len jadro ústavy. To, že ústava obsahuje fiktívne ustanovenie, z nej ešte nerobí ústavu fiktívnu, ale stále sa jedná o ústavu reálnu. Ústava SR je výsledkom kompromisu a nejedná sa teda o ústavu revolučnú, ktorú by presadila víťazná trieda, ani o ústavu oktrojovanú, ktorú by ľudu darovala vládnuca autorita, ale hovoríme o ústave dohodnutej čiže ústave - pakte. Z hľadiska štátneho zriadenia a formy vlády máme ústavu demokratickú a republikánsku, čo nám hovoria články 1 a 101, ktoré tvrdia, že Slovenská republika je demokratický a právny štát a hlavou štátu je prezident (Zákon č. 92/1992, Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

Obsahom ústavy sú pravidlá správania, t.j. právne normy ako štátnomocenské príkazy slúžiace na reguláciu správania vo fundamentálnych spoločenských vzťahoch a vyjadrené vo forme základného zákona. Týmito fundamentálnymi vzťahmi považujeme otázky organizácie štátu, jeho práv a pravidiel činnosti štátnych orgánov, alebo subjektov, ktoré štát poveril plnením svojich funkcií. Ďalej sa jedná o vzťah štátu a spoločnosti čiže postavenia jednotlivca. A nakoniec sú to ciele štátu a hodnoty, na ktorých má byť založená jeho organizácia, činnosť, vzťah s jednotlivcami a právo.

Text slovenskej ústavy je rozdelený do preambuly a deviatich hláv o celkovom počte 156 článkov.

Listina základných práv a slobôd

Listina bola prijatá spolu s ústavným zákonom č.23/1991 Zb. Federálnym zhromaždením. Po zániku ČSFR sa väčšina článkov Listiny stala súčasťou ústavného poriadku SR s tým, že normy v nej obsiahnuté majú z hľadiska pozitívneho práva rovnakú právnu silu ako normy obsiahnuté v ústave a ústavných zákonoch. Podľa Ústavy Slovenskej republiky je Listina súčasťou ústavného poriadku. Keďže súčasťou ústavného

poriadku Slovenskej republiky môžu byť len zákony ústavné, je Listina nepochybne ústavným zákonom vrátane svojej preambuly.

V Slovenskej republike je v súčasnosti Listina základných práv a slobôd hlavným dokumentom, ktorý definuje vzťah k ľudským právam. Listina vychádza z toho, že základné práva a slobody sú neodňateľné, nescudziteľné, nepremlčateľné a nezrušiteľné. Tieto práva a slobody sú teda považované za prirodzené, a teda existujú nezávisle na Listine. Listina tieto práva nevytvára, ale len je deklaruje. Listina však rozlišuje v tom, komu práva priznáva. Niektoré práva priznáva všetkým ľuďom a niektoré iba občanom Slovenskej republiky. Charta definuje všetky základné práva a slobody, ktoré sú dnes bežné v demokratických európskych štátoch (Zákon č. 23/1991 Zb., Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]).

Listina je delená na preambulu Federálneho zhromaždenia a šesť hláv v celkovom počte 44 článkov.

a) Preambula - je uvedená bez nadpisu. Ústavodarca tu deklaratórnym spôsobom evokuje kontinuitu (česko)slovenského právneho myslenia a svoju právnu filozofiu, ktorá sprevádza celý ústavný dokument.

b) Hlava prvá je nazvaná Všeobecné ustanovenia, čo je akési normatívne hmotnoprávne poňatie právneho štátu. Princípy obsiahnuté v článkoch tejto hlavy sa vzťahujú na všetky základné práva a slobody zahrnuté do Listiny a sú východiskom pri ich výklade. Porušenie týchto ustanovení Listiny sa preto samostatne spravidla napádať nedá, resp. nie sú samé o sebe bezprostredne aplikovateľné. Vždy je nutné tiež uviesť konkrétne, predovšetkým hmotné základné právo alebo slobodu a tomu zodpovedajúce ustanovenia Listiny, eventuálne medzinárodného dokumentu, ktoré malo byť porušené.

c) Druhá hlava nazvaná Ľudské práva a základné slobody sa člení na oddiel prvý - Základné ľudské práva a slobody a na oddiel druhý - Politické práva.

d) Hlava tretia - Práva národnostných a etnických menšín, ktoré sú v Listine chápané individuálne aj kolektívne.

e) Štvrtá hlava obsahuje Hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Táto hlava subsumuje vedľa socioekonomických a kultúrnych práv navyše aj práva ekologické.

f) Piata hlava je nazvaná Právo na súdnu a inú právnu ochranu a predstavuje „právo procesné“, teda akýsi procesný aspekt právneho štátu.

g) Hlavu šiestu názvom Spoločné ustanovenia tvoria výnimky, interpretačné a realizačné pravidlá a ustanovenia o azyle cudzincom.

Konkrétne listina deklaruje práva a slobody, ktoré možno podradiť pod nasledujúce skupiny. Sú to:

Právo na život

Nedotknuteľnosť osoby a zákaz mučenia

Právo na ochranu zdravia

Právo na priaznivé životné prostredie

Fyzická a osobná sloboda ľudí

Súkromie, sebaurčenie a ideová sloboda

Právo každého na vzdelanie

Majetkové práva

Skupinové a politické práva

Národnostné a etnické práva občanov, ktorí sú príslušníkmi etnických menšín

Hospodárske práva

Ochrana rodiny a detí.

Listina prevažne formuluje iba práva, bez dostatočne zreteľného vyjadrenia, komu z konštatovaných práv vyplývajú povinnosti a obmedzenia potrebné na ochranu týchto práv a slobôd. Všeobecne je za povinnú osobu považovaný v prvom rade štát a jeho orgány a prípadne aj ďalšie orgány verejnej moci. V niektorých ustanoveniach Listiny sú ukladané povinnosti a obmedzenia aj iným osobám než iba štátu. Spravidla sa jedná o „každého“, pričom je použité napr. vyjadrenie „nikto nesmie“.

Prípadné spory okolo výkladu Listiny rieši a s definitívnou platnosťou rozhoduje Ústavný súd SR.

Medzinárodné zmluvy

Prameňom ľudských práv v Slovenskej republike sú vedľa Ústavy a Listiny tiež medzinárodné zmluvy podľa článku 7 Ústavy (Zákon č. 92/1992, Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]. čl. 7, ods. 4 a 5). Podľa toho, aká právna sila je priznávaná zmluvám o ľudských právach v právnych poriadkoch (väčšinou ústavami) jednotlivých štátov, možno slovenskú situáciu charakterizovať takto: Ústavný normatívny príkaz k právnej sile medzinárodných zmlúv o ľudských právach je modifikovaný judikatúrou ústavných súdov. S prijatím euronovely ústavy prestala normatívne existovať samostatná kategória medzinárodných zmlúv o ľudských právach obdarená vyššou právnou silou ako má zákon, avšak judikatúra Ústavného súdu stav modifikovala. Všeobecné súdy, ktoré majú aplikovať všetky medzinárodné zmluvy, t.j.

vrátane ľudskoprávných zmlúv namiesto zákona, ak je s nimi zákon v kolízii, tak robia výnimočne. A z druhej strany otázka prípadné kolízie medzi zmluvou o ľudských právach a domácou ústavou zatiaľ nebola riešená.

Medzi pramene ľudských práv v SR možno ešte uviesť jednotlivé vykonávacie predpisy k spôsobu a podmienkam výkonu jednotlivých ľudských práv.

3.3 Ústava SR a zakotvenie ľudských práv a slobôd v nej

K najdôležitejším legislatívnym základom mechanizmu ochrany ľudských práv a slobôd v Slovenskej republike jednoznačne patrí Ústava Slovenskej republiky, schválená dňa 1. 9. 1992 Národnou radou Slovenskej republiky. Základným právam a slobodám je venovaná Druhá hlava. Pozostáva z ôsmich oddielov (Zákon č. 92/1992, Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

Prvý oddiel obsahuje „Všeobecné ustanovenia“ (článok 11 až 13). V jednotlivých článkoch sa píše, že medzinárodné zmluvy o ľudských právach a základných slobodách, ktoré Slovenská republika ratifikovala, majú prednosť pred jej zákonmi, ak zabezpečujú väčší rozsah ústavných práv a slobôd. Ďalej sa formulujú základné práva a slobody, ktoré sú neodňateľné, rovnosť ľudí bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru, či náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. V závere určuje medze pôsobnosti daného zákona.

V druhom diele „Základné ľudské práva a slobody“ (článok 14 až 25) je uvedené právo na život, trest smrti sa nepripúšťa, nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia, právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, ochranu mena, právo vlastníť majetok, sloboda pohybu a pobytu, sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery a pod.

- spôsobilosť každého na práva;
- právo na život (problematika prerušenia tehotenstva, trestu smrti);
- nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia (môže byť obmedzená v zákonom ustanovených prípadoch);
- zákaz mučenia, krutého, neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestu;

- osobná sloboda (napr. obmedzenie osobnej slobody – zadržanie obvineného alebo podozrivého, väzba, ústavná zdravotnícka starostlivosť, skúmanie duševného stavu);
  - zákaz nútených prác alebo služieb (výnimky sú prípustné napríklad v prípade osôb vo výkone trestu odňatia slobody, odsúdených na iný trest, vojakov, živelných pohrôm, pri ochrane života, zdravia, menších obecných služieb na základe zákona);
  - právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena, na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do rodinného a súkromného života;
  - ochrana pred neoprávneným zhromažďovaním, uverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe;
  - právo vlastníť majetok (ochrana vlastníctva, obmedzenie vlastníckeho práva, dedenie, vyvlastnenie);
  - nedotknuteľnosť obydlia (na vstup je potrebný súhlas toho, kto v ňom býva; sú stanovené aj výnimky, napríklad v prípade domovej prehliadky v trestnom konaní, pri ochrane života, zdravia, majetku osôb, ochrane práv a slobôd iných, odvrátení závažného ohrozenia verejného poriadku);
  - listové tajomstvo, tajomstvo dopravovaných správ, iných písomností, ochrana osobných údajov;
  - sloboda pohybu a pobytu, zákaz vyhostenia vlastného občana (zákon môže tieto slobody obmedziť, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody);
  - sloboda myslenia, svedomia, náboženského vyznania a viery, právo zmeniť náboženské vyznanie a vieru, verejne prejavovať svoje zmýšľanie, náboženstvo, vieru, zúčastňovať sa náboženských obradov, vyučovania náboženstva, organizácia cirkví (tieto práva je možné obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia nevyhnutné v demokratickej spoločnosti na ochranu verejného poriadku, zdravia a mravnosti alebo práv a slobôd iných);
  - branná povinnosť, vojenská služba (nikto nemôže byť nútený k výkonu vojenskej služby, ak je to v rozpore s jeho svedomím alebo náboženským vyznaním).

Tretí oddiel tvoria „Politické práva“ (článok 26 až 32). V tomto oddiele je uvedená sloboda prejavu a právo na informácie, petičné právo, právo pokojne sa zhromažďovať, slobodne sa združovať, právo zakladať politické strany, volebné právo atď.

- sloboda prejavu a právo na informácie, právo vyjadrovať svoje názory, vydávanie tlače, zákaz cenzúry, povinnosť orgánov verejnej moci informovať o svojej činnosti (tieto práva môžu byť zákonom obmedzené, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti);

- petičné právo, právo obracať sa na štátne orgány a orgány územnej samosprávy so žiadosťami, návrhmi a sťažnosťami, zákaz vyzývať na porušovanie základných práv a slobôd, zákaz zasahovať petíciou do nezávislosti súdu;

- právo pokojne sa zhromažďovať, zhromažďovanie sa nesmie podmieňovať povolením orgánu verejnej správy (toto právo môže byť obmedzené v prípadoch zhromažďovania na verejných miestach, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, ochranu verejného poriadku, zdravia mravnosti, majetku alebo pre bezpečnosť štátu);

- právo slobodne sa združovať v spolkoch, spoločnostiach, združeníach, zakladať politické strany a hnutia (zákon môže tieto práva obmedziť, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, na ochranu verejného poriadku, predchádzanie trestným činom alebo na ochranu práv a slobôd iných);

- právo občanov zúčastňovať sa na správe vecí verejných priamo alebo prostredníctvom svojich zástupcov (volebné právo);

- právo občanov postaviť sa na odpor proti každému, kto by odstraňoval demokratický poriadok základných ľudských práv a slobôd uvedených v Ústave Slovenskej republiky za podmienky, že činnosť ústavných orgánov a účinné použitie zákonných prostriedkov sú znemožnené.

Štvrtý oddiel obsahuje „Práva národnostných menšín a etnických skupín“ (článok 33 a 34), v ktorom garantuje ich rozvoj a vylučuje akúkoľvek diskrimináciu, teda právo všestranného rozvoja, právo rozvíjať vlastnú kultúru, právo rozširovať a prijímať informácie v ich materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeníach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie, právo na osvojenie si štátneho jazyka, právo na vzdelanie v materinskom jazyku, právo používať svoj jazyk v úradnom styku atď.

Občania tvoriaci v Slovenskej republike národnostné menšiny alebo etnické skupiny majú právo:

- na všestranný rozvoj, najmä rozvíjať vlastnú kultúru, rozširovať a prijímať informácie v materinskom jazyku, združovať sa v národnostných združeníach, zakladať a udržiavať vzdelávacie a kultúrne inštitúcie;

- na vzdelanie v materinskom jazyku;
- používať ich jazyk v úradnom styku;
- zúčastňovať sa na riešení vecí týkajúcich sa národnostných menšín a etnických skupín.

Príslušnosť ku ktorejkoľvek národnostnej menšine alebo etnickej skupine nesmie byť nikomu na ujmu. Zároveň výkonom uvedených práv nesmie dôjsť k ohrozeniu zvrchovanosti a územnej celistvosti Slovenskej republiky a k diskriminácii jej ostatného obyvateľstva.

V piatom oddiele sú sformulované „Hospodárske, sociálne a kultúrne práva“ (článok 35 až 43) právo na slobodnú voľbu povolania, právo na prácu, právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, právo na odmenu za vykonanú prácu, právo na platenú dovolenku, právo zakladať odborové organizácie, právo na štrajk, právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, právo na ochranu zdravia, právo na vzdelanie a pod.

- právo na slobodnú voľbu povolania, prípravu naň, právo podnikat', uskutočňovať inú zárobkovú činnosť (sú prípustné zákonné podmienky a obmedzenia);

- právo občanov na prácu a primerané hmotné zabezpečenie tých občanov, ktorí toto právo nie z vlastnej viny nemôžu vykonávať;

- právo na spravodlivé a uspokojujúce pracovné podmienky, napr. právo na odmenu za vykonanú prácu, ochranu pred svojvoľným prepúšťaním a diskrimináciou, právo na odpočinok po práci, dovolenku, kolektívne vyjednávanie, ochranu bezpečnosti a zdravia pri práci;

- právo sa slobodne združovať s inými na ochranu svojich hospodárskych a sociálnych záujmov (zakladanie a činnosť odborových organizácií), právo na štrajk;

- právo na zvýšenú ochranu pri práci a osobitné pracovné podmienky (ženy, mladiství, zdravotne postihnuté osoby);

- právo na primerané hmotné zabezpečenie v starobe, pri nespôsobilosti na prácu a pri strate živiteľa, pomoc v hmotnej núdzi;

- právo na ochranu zdravia, bezplatnú zdravotnú starostlivosť na základe zdravotného poistenia, právo na zdravotnícke pomôcky za zákonom stanovených podmienok;

- ochrana manželstva, rodičovstva, rodiny, osobitná starostlivosť o tehotné ženy, rodičovská výchova a starostlivosť;

- právo na vzdelanie;

- sloboda vedeckého bádania a umenia.

Šiesty oddiel zahrňuje „Právo na ochranu životného prostredia a kultúrneho dedičstva“ (článok 44 a 45). Objasňuje právo na priaznivé životné prostredie, právo na včasné a úplné informácie o životnom prostredí.

- právo na priaznivé životné prostredie;

- právo na včasné a úplné informácie o stave životného prostredia, o príčinách a následkoch tohto stavu.

V siedmom oddiele je zakotvené „Právo na súdnu a inú právnu ochranu“ (článok 46 až 50) možnosť domáhať sa práva na nezávislom a nestrannom súde, právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, právo odoprieť výpoveď, právo na obhajcu, právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, právo prezumpcie neviny atď.

Medzi práva na súdnu a inú právnu ochranu patria napríklad:

- právo domáhať sa svojho práva na nezávislom a nestrannom súde zákonom ustanoveným postupom;

- právo obrátiť sa na súd vo veci preskúmania rozhodnutia orgánu verejnej správy;

- právo na náhradu škody spôsobenej nezákonným rozhodnutím súdu, iného štátneho orgánu alebo orgánu verejnej správy alebo nesprávnym úradným postupom;

- právo odoprieť výpoveď, ak by ňou spôsobil nebezpečenstvo trestného stíhania sebe alebo blízkej osobe;

- právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania za podmienok ustanovených zákonom;

- právo na tlmočníka;

- neodňateľnosť zákonnému sudcovi;

- právo na verejné prerokovanie veci bez zbytočných priet'ahov;

- právo vyjadriť sa ku všetkým vykonávaným dôkazom;

- právo na to, aby ten, proti komu sa vedie trestné konanie, sa považoval za nevinného, kým súd nevysloví právoplatným odsudzujúcim rozsudkom jeho vinu;
- právo obvineného, aby mu bol poskytnutý čas a možnosť na prípravu obhajoby a aby sa mohol obhajovať sám alebo prostredníctvom obhajcu (právo na obhajobu);
- právo obvineného odoprieť výpoveď.

Posledný, ôsmy oddiel obsahuje spoločné ustanovenia upresňujúce pôsobnosť niektorých článkov, špecifikuje sa tu postavenie cudzincov a podobne. Zákon môže sudcom a prokurátorom obmedziť právo na podnikanie a inú hospodársku činnosť. Osobám v povolaniach, ktoré sú bezprostredne nevyhnutné na ochranu života a zdravia, môže zákon obmedziť právo na štrajk.

Treba však zdôrazniť, že samotná kodifikácia ľudských práv a slobôd má svoj zmysel iba vtedy, ak existujú záruky v podobe fungujúceho mechanizmu zabezpečujúceho ich ochranu.

3.4 Ochrana ľudských práv štátom

Opätovný záujem o ľudské práva vyvolalo utrpenie 2. svetovej vojny, ktoré pôsobilo pri vytváraní povojnového poriadku ako katalytický moment. V polovici 40. rokov sa pri prácach na novej podobe medzinárodného poriadku vracia stará myšlienka ľudských práv, ktorými by mali disponovať všetci ľudia. Kým koncepcia prirodzených práv v 17. storočí sa snažila najmä o úpravu vzťahu medzi človekom a spoločnosťou a o zabezpečenie slobody jednotlivca vnútri štátu, koncepcia ľudských práv po 2. svetovej vojne vychádza z práv človeka ako takého, ktorý disponuje právami vždy, všade, za všetkých okolností aj vo všetkých časoch. Stredobodom záujmu sa stáva človek ako taký, nie usporiadanie vzťahu človek - spoločnosť.

Zrejme práve pod vplyvom hrôz druhej svetovej vojny sa vyvinula silná ľudskoprávna rétorika, ktorá vo svojej jednoduchosti a jednoznačnosti dosiahla výrazných úspechov. Všeobecná akceptácia staronového konceptu spojená so snahou vystríhať sa opakovaniu obrovského utrpenia znamenala posun snáh o teoretické zdôvodnenie koncepcie ľudských práv do úzadia. Praktické vyjadrenie našla snaha o prijatie univerzálneho dokumentu v podobe Všeobecnej deklarácie ľudských práv, schválenej Valným zhromaždením OSN v decembri 1948 (NEMČEKOVÁ, 2001, s. 300 - 307).

V ďalších rokoch potom nasleduje veľká proliferácia ľudskoprávných medzinárodných zmlúv, či už na regionálnej alebo na globálnej úrovni.

V súčasnosti je však rozdiel medzi nárokmi vznesenými na základe zákonného práva od nárokov vznesených na základe prirodzeného univerzálneho práva väčšinou aktérov prijímaný. V poslednej dobe sú čoraz častejšie pokusy o tzv. procedurálne zakotvenie poňatia spravodlivosti a ľudských práv. Toto poňatie považuje právne procedúry za predpoklad existencie akýchkoľvek práv (teda aj práv prirodzených). Iba týmito procedúrami možno totiž existenciu práv podľa niektorých preukázať (SCRUTON, 1999, s. 187). Podľa Scrutona z tohto logicky vyplýva potreba nájsť právo adjudikácie, ak má ako platné právo vôbec existovať. „V tomto zmysle buď neexistujú vôbec žiadne práva, alebo existuje univerzálne právo (oprávnenie) na to, aby súdy v procese rozhodovania určovali obsah jednotlivých práv, teda niečo ako prirodzené právo každého človeka zveriť sa rozhodnutiu súdov.“ (SCRUTON, 1999, s. 122).

Okrem opísaných inherentných problémov, ktorými koncept ľudských práv trpí, registruje súčasná teória a aj prax niektoré diskutabilné témy, v ktorých neexistuje zhoda. Medzi najdôležitejšie teoretické systémové kontroverzie sa radia spory týkajúce sa charakteru sociálnych práv, možnosti existencie práv kolektív, ľudskoprávnej zodpovednosti neštátnych subjektov a otázka univerzalizmu ľudských práv. Pochopiteľne, diskutabilných tém je oveľa viac, napríklad problematika humanitárnej intervencie, vzťah ľudských práv a demokracie, vzťah rozvoja a ľudských práv. Na rozdiel od vyššie uvedených oblastí rozporov sa však nejedná o spory v rámci ľudských práv samotných, ich kvalitatívnych systémových značkách, ale o diskusiu vzťahu ľudských práv k inému javu (suverenite, atď.).

Je nutné zdôrazniť, že ak chceme hovoriť o právnom štáte a o právach obyvateľov demokratického štátu, musí tieto práva obyvateľov chrániť predovšetkým štát a jeho inštitúcie.

Túto ochranu predstavuje predovšetkým činnosť súdov všetkých stupňov, činnosť parlamentu ako inštitúcie tvoriacej a pojednávajúcej zákony, ich zmeny, činnosť vlády, ktorá vykonáva a zabezpečuje potreby obyvateľstva v širšom slova zmysle a ich správu. Ako je vidieť, na ochrane práv obyvateľov právneho štátu sa teda musia podieľať zložky moci súdnej, zákonodarnej aj výkonnej. Práva obyvateľov štátu sú späté s povinnosťami ich zabezpečenia, ochrany a výkonu. To sa týka aj ľudských práv, vyplývajúcich z práv prirodzených, ktorých ochrane a napĺňaniu musí štát venovať mimoriadnu pozornosť. Ako

sa dozvedáme už z preambuly a článku 1 Ústavy, je Slovenská republika štát založený na úcte k ľudským právam a na zásadách občianskej spoločnosti a dodržiava záväzky, ktoré pre ňu vyplývajú z medzinárodných zmlúv (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]).

V slovenskej republike v ústave SR v druhom diele druhej hlavy „ Základné ľudské práva a slobody “ (článok 16) je uvedené, že nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená. Obmedzená môže byť len v prípadoch ustanoveným zákonom. Nikoho nemožno mučiť ani podrobiť krutému, neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestu. V druhom diele druhej hlavy (článok 17) je uvedené, že nikoho nemožno stíhať alebo pozbaviť slobody inak, ako z dôvodov a spôsobom, ktorý ustanoví zákon. Nikoho nemožno pozbaviť slobody len pre neschopnosť dodržať zmluvný záväzok. Obvineného alebo podozrivého z trestného činu možno zadržať len v prípadoch ustanoveným zákonom. Zadržaná osoba musí byť ihneď oboznámená s dôvodmi zadržania, vypočutá a najneskôr do 24 hodín prepustená na slobodu alebo odovzdaná súdu. Sudca musí zadržanú osobu do 24 hodín od prevzatia vypočuť a rozhodnúť o väzbe alebo ju prepustiť na slobodu. Obvineného možno zatknúť iba na odôvodnený písomný príkaz sudcu. Do väzby možno vziať osobu iba z dôvodov a na čas ustanovený zákonom a na základe rozhodnutia súdu. Zákonom je taktiež ustanovené, v ktorých prípadoch možno prevziať osobu do ústavnej zdravotníckej starostlivosti alebo ju v nej držať bez jej súhlasu. Takéto opatrenie sa musí do 24 hodín oznámiť súdu, ktorý o tomto umiestnení rozhodne do piatich dní, kde skúmanie duševného stavu osoby obvinenej z trestného činu je možné iba na písomný príkaz súdu. V druhom diele druhej hlavy (článok 19) je uvedené, že každý má právo na zachovanie ľudskej dôstojnosti, osobnej cti, dobrej povesti a na ochranu mena. Každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života a taktiež má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužitím údajov o svojej osobe. V druhom diele druhej hlavy (článok 21) je uvedené, že obydlie je nedotknuteľné a nie je dovolené doň vstúpiť bez súhlasu toho, kto v ňom býva. Domová prehliadka je prípustná len v súvislosti s trestným konaním, a to na písomný a odôvodnený príkaz sudcu, kde iné zásahy do nedotknuteľnosti obydlia možno zákonom dovoliť iba vtedy, keď je to v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu života, zdravia alebo majetku osôb, na ochranu práv a slobôd iných alebo na odvrátenie závažného ohrozenia verejného poriadku. V druhom diele druhej hlavy (článok 23) je uvedené, že sloboda pohybu a pobytu sa zaručuje. Každý, kto sa oprávnene zdržiava na území Slovenskej republiky, má právo toto územie slobodne

opustiť. Slobody pohybu a pobytu môžu byť obmedzené zákonom, ak je to nevyhnutné pre bezpečnosť štátu, udržanie verejného poriadku, ochranu zdravia alebo ochranu práv a slobôd iných a na vymedzených územiach aj v záujme ochrany prírody. Každý občan má právo na slobodný vstup na územie Slovenskej republiky, kde ho nemožno nútiť, aby opustil vlasť, nemožno ho vyhostiť ani vydať inému štátu. Cudzinca možno vyhostiť iba v prípadoch ustanoveným zákonom.

Podstatou práva na súdnu ochranu je čo najširšia možnosť obrátiť sa na súd, t.j. začať súdne konanie, ako aj povinnosť štátu zabezpečiť, aby proces prebehol adekvátnym spôsobom. Súčasťou tohto práva nie je, aby bol vydaný rozsudok určitého obsahu, pretože ten určí až priebeh a výsledok procesu bez ohľadu na to, či ten, kto sa obracia na súd, je skutočne nositeľom práva, o ktorého ochranu ide. Neustrannosť a nezávislosť súdov nie sú samoúčelné. Ide o princípy funkčné. Ich funkčnosť spočíva v tom, že existujú záležitosti, ktoré musia byť riešené len takými orgánmi, ktoré majú tieto vlastnosti. Právo na súdnu ochranu z tohto hľadiska zaisťuje jedinú primeranú ochranu. V Listine je zakotvená aj prezumpcia neviny, v súlade s ktorou je každý, proti ktorému je vedené trestné konanie, považovaný za nevinného, kým sa právoplatným odsudzujúcim rozsudkom súdu nevysloví jeho vina. Len súd rozhoduje o vine a treste za trestné činy (Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]).

Hoci sú možno súdy v Slovenskej republike považované verejnosťou skôr za nástroje represie, sú predovšetkým povolané k tomu, aby chránili práva obyvateľov, a to predovšetkým práva ľudské. Ochrana ústavnosti v širšom slova zmysle je zverená Ústavnému súdu.

Ústavný súd je oddelený od systému ostatných súdov, teda sústavy všeobecného súdnictva. Ústavný súd zohráva významnú úlohu pri ochrane ľudských práv ako jediný špecializovaný súdny orgán ochrany ústavnosti. Ústavný súd ako jediný štátny orgán svojho druhu v Slovenskej republike je teda aplikáciou modelu koncentrovaného a špecializovaného ústavného súdnictva (GAJDOŠÍKOVÁ, 2007, s. 11 - 24).

Ústavný súd je kolegiálne demokraticky usporiadaný orgán. Všetci jeho sudcovia sú si pri výkone funkcie rovní a v rámci súdu sa pri výkone ústavného súdnictva nevytvára žiadna pevná hierarchia. Ústavný súd je súdnym orgánom ochrany ústavnosti a povinnosťou sudcov je rozhodovať nezávisle a nestranne. Sudcovia sú zbavení akýchkoľvek politických a iných vplyvov, sú viazaní len ústavnými zákonmi a medzinárodnými zmluvami. Všeobecne možno o ústavnom súdnictve, resp. súde

povedať, že sa spravidla jedná o ústavný orgán. O tom vypovedá predovšetkým to, že jeho postavenie je vymedzené spravidla priamo v ústavách (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]) jednotlivých štátov a špeciálnymi zákonmi.

Jeho činnosť je značne autonómna a nie je podriadená žiadnym iným štátnym orgánom. Ústavný súd je súdnym orgánom, alebo aspoň orgánom súdneho typu, disponuje teda klasickými prostriedkami súdov a koná na základe kvalifikovaného návrhu na začatie konania. Jeho rozhodnutia sú záväzné, a to buď voči konkrétnym subjektom alebo dokonca proti všetkým. Medzi hlavné funkcie ústavného súdnictva patrí najmä kontrola zákonodarnej, výkonnej a súdnej moci a samosprávy. Ďalej vytvára ochranu objektívneho ústavného práva a presadzovanie základných práv a slobôd.

Špecifickým prostriedkom k ochrane základných práv a slobôd je ústavná sťažnosť, to znamená, že sťažnosť je možné podať iba za určitých okolností a ústavný súd sa ňou nemusí zaoberať vždy, ale len v prípadoch vymedzených zákonom. Ústavný súd nie je superrevíziou inštanciou a teda nemá neobmedzené právo preskúmania predchádzajúcich konaní súdov. Nestačí preto, keď je napadnuté rozhodnutie objektívne chybné, ale táto chybovosť musí spočívať práve v nerešpektovaní ústavne zaručených základných práv a slobôd. Oprávnenie k preskúmaniu existuje vtedy, keď rozhodnutie súdov obsahuje výkladovú chybu, ktorá spočíva na zásadne nesprávnom poňatí významu základných práv, obzvlášť na rozsahu ich oblasti ochrany (GAJDOŠÍKOVÁ, 2007, s. 11- 24).

Významnou vnútroštátnou inštitúciou na poli ochrany základných ľudských práv a slobôd je verejný ochranca práv - ombudsman, ktorý pôsobí najmä ako vonkajší, nezávislý inštitút. Korene verejných ochrancov siahajú až do staroveku, a do to starého Egypta. Za kolísku novodobých ombudsmanov je nutné považovať Švédsko. Napokon aj výraz ombudsman pochádza zo švédčiny a v preklade znamená „osoba konajúca v záujme inej osoby“. Švédske kráľovstvo zakotvilo do svojho základného zákona inštitúciu parlamentného komisára pre spravodlivosť už v roku 1809. Snahy o uzákonenie inštitútu verejného ochrancu práv v Slovenskej republike spadajú do prvej polovice 90. rokov dvadsiateho storočia. Samotné jeho zriadenie bolo dlho odkladalo. Slovensko sa k ďalším 70 štátom sveta, v ktorých je zriadený úrad ombudsmana, priradilo nakoniec až v roku 2001. „Z krajín Vyšehradskej štvorky bola Slovenská republika posledným štátom, ktorý pristúpil k zriadeniu takéhoto orgánu. Poľsko zriadilo úrad ombudsmana v roku 1987, Maďarsko v roku 1993 a Česko v roku 1999.“ (Verejný ochranca práv, 2010. [online]). V

súčasnosti sa jedná o asi najznámejšiu inštitúciu chrániacu základné ľudské práva a slobody.

„Verejný ochranca práv je nezávislý orgán Slovenskej republiky, ktorý v rozsahu a spôsobom ustanoveným zákonom chráni základné práva a slobody fyzických osôb a právnických osôb v konaní pred orgánmi verejnej správy a ďalšími orgánmi verejnej moci, ak je ich konanie, rozhodovanie alebo nečinnosť v rozpore s právnym poriadkom.“ (Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]). Zaisťuje ochranu práv a oprávnených záujmov občanov v oblastiach, kde sa stretávajú so subjektmi, ktoré vykonávajú štátnu správu. Môže tiež pôsobiť v pozícii „mediátora“ medzi zúčastnenými stranami.

Toto vymedzenie dáva ochrancovi oporu, aby zasiahol v akejkoľvek situácii, keď má podozrenie, že postup úradu nebol správny. Môže sa jednať o drobné banálne pochybenie alebo až o porušenie zákona alebo konanie, ktoré vzbudzuje podozrenie, že ním môže byť zasiahnuté neprimerane do základných práv a slobôd. Úrad verejného ochranca práv doplnil už existujúci systém orgánov ochrany práva.

3.5 Výchova k ľudským právam na Slovensku

Ako nevyhnutná súčasť fungovania ochrany základných ľudských práv a slobôd vo spoločnosti je výchova k týmto právam. Je teda absolútne nevyhnutné zoznamovať verejnosť s obsahom týchto práv, s možnosťami ich poznávania a kultivovať ľudské hodnoty vo spoločnosti v duchu týchto práv. Ako najlogickejšou začiatok výchovy k ľudským právam sa javí výchova už na základných a vyšších školách. Výchova k ľudským právam sa však dotýka aj najrôznejších profesijných skupín a profesionálov, ktorých činnosť sa problematiky ľudských práv a ich ochrany dotýka. Ide predovšetkým o učiteľov a ďalších výchovných pracovníkov, ktorí by mali „vychovávať“ k ľudským právam deti v školách a iných výchovných inštitúciách, ďalej ide o policajtov, príslušníkov armády, zdravotnícky personál, novinárov, pracovníkov štátnej správy atď.

Čím nižší je vek vzdelávaného, tým sa aj mení potreba toho, čo je predmetom vzdelávania. U žiakov základných škôl to bude predovšetkým ona kultivácia morálnych hodnôt a u starších študentov je to potom aj samotná problematika ľudských práv a problémy, ktoré vychádzajú z každodenného života. Veľmi dôležitá je úloha učiteľa, ktorý problematiku ľudských práv vyučuje a je potrebné starostlivo takú osobu vybrať, aby

výchove k ľudským právam nechýbal zmysel a akýkoľvek efekt. Existuje aj množstvo príručiek a metodík pre učiteľov ako vychovávať k ľudským právam. Prospešnou je v tomto smere aj činnosť rôznych mimovládnych organizácií, ktoré formou rôznych besied, vystúpení, prednášok a podobných programov organizujú akcie zamerané na výchovu k ľudským právam, či už v škole alebo inde.

Čo sa týka vzdelávania dospelých a rôznych profesionálov, chýba tu predovšetkým aktivizujúca metodika výchovy dospelých rôzneho veku a rôznych profesijných skupín. Napriek tomu nie všade situácia zďaleka zlá a beznádejná. Z pohľadu jednotlivých profesijných skupín sa ako nevyhnutná javí výchova a vzdelávanie v oblasti ľudských práv pre pracovníkov Polície SR. V ďalších oblastiach takisto vzniká množstvo situácií, ktoré sa dotýkajú základných ľudských práv a slobôd. Ako ďalšie dôležitú oblasť môžeme spomenúť napríklad zdravotníctvo. Tu hoci to na prvý pohľad nemusí byť zrejmé, vzniká mnoho situácií, kedy môžu byť porušované predovšetkým ľudské práva pacientov. Jedná sa napríklad o problém so zachovávaním dôstojnosti hospitalizovaných osôb či ich príbuzných, problém súhlasu nespôsobilého pacienta s lekárskeým zákrokom, právo pacientov na informácie z lekárskej dokumentácie, informovaný súhlas pacientov a ďalšie. Záleží na samotných zdravotníckych zariadeniach, na akej úrovni chcú poskytovať zdravotnícku starostlivosť a do akej miery zabezpečujú vzdelávanie a výchovu svojich zamestnancov v oblasti ľudských práv.

Veľkým hráčom na poli ľudských práv a výchove k nim je bezpochyby profesijné odvetvie médií. Médiá však zohrávajú dôležitú úlohu hlavne v oblasti pôsobenia na povedomie verejnosti o stave ľudských práv a do istej miery sa podieľajú na kultivácii ľudských hodnôt a sú dôležitým činiteľom pri výchove k ľudským právam.

4 OCHRANA ZÁKLADNÝCH ĽUDSKÝCH PRÁV NA MEDZINÁRODNEJ ÚROVNI

K výraznému rozvoju ochrany ľudských práv došlo v medzinárodnom meradle po 1. svetovej vojne a najmä po 2. svetovej vojne, a to zásluhou obyčajovej normotvorby a zmluvných inštrumentov. V tomto okruhu unifikačných dohôd možno spomenúť napríklad: Dohovor o boji proti obchodovaniu so ženami a deťmi (1921), Ženevský dohovor o otroctve (1926), Dohovor o potláčaní obchodu s dospelými ženami (1933), Dohovor o potláčaní obchodu s ľuďmi a využívania prostitúcie iných (1949).

Okrem OSN vystupuje na poli ochrany ľudských práv rad ďalších organizácií a združení, a to ako na celosvetovej úrovni aj na úrovni regionálnej. Podpísalo sa mnoho medzinárodných zmlúv a bolo vydaných mnoho deklarácií.

Pri vzniku Európskej únie nebola ochrana ľudských práv predpokladaným cieľom tohto pôvodne ekonomického zoskupenia. A môže sa zdať, že ochrana práv jednotlivca musí byť ponechaná na mechanizme v rámci Rady Európy. V súčasnosti ale silnie a vrcholí snaha EÚ o jednotný prístup k ľudským právam na celom území spoločenstva. Táto snaha je vyjadrená v podobe Listiny základných práv a slobôd, ktorá bola pôvodne prijatá ako nezáväzný dokument.

4.1 Ľudské práva v Európskej únii

V zakladajúcich dokumentoch ES nenájdeme žiadne výslovné ustanovenia o individuálnych ľudských právach občana spoločenstiev. Zmluvy na rozdiel od právnych systémov členských štátov neobsahujú žiadne vysvetlenie základných práv. Inštitúcie EÚ len zdôraznili význam základných ľudských práv a zaviazali sa k ich rešpektovaniu pri výkone svojich funkcií. V spoločnom vyhlásení z 5. apríla 1977 Európsky parlament, Rada a Komisia zdôraznili „hlavnú dôležitosť, ktorú prisudzujú ochrane základných práv“ a vyhlásili, že „pri uplatňovaní svojich právomocí a pri sledovaní cieľov Európskych spoločenstiev rešpektujú a budú rešpektovať tieto práva“ (Spoločné vyhlásenie Európskeho parlamentu, Rady EÚ a Európskej komisie z 5. apríla 1977. [online]). Zmluva o EÚ dáva tomuto vyhláseniu právnu záväznosť a v jej článku 6 je zakotvené, že EÚ rešpektuje

„základné práva tak, ako sú zaručené Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, podpísaným 4. novembra 1950 v Ríme, a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných členským štátom, ako všeobecné zásady práva Spoločenstva“ (Zmluva o Európskej únii, 1992. [online]). V rámci EÚ je nutné rozoznávať tzv. základné slobody, ktoré sú zakotvené v Zmluve o ES. Sú to voľný pohyb osôb, tovaru, služieb a kapitálu. Tieto základné slobody predstavujú komunitárne trhové slobody, zakladajúce spoločný trh. V zakladacích zmluvách, tak teda okrem prihlásenia sa EÚ k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, môžeme vystopovať len nemnoho ustanovení ľudskoprávnej povahy. Jedná sa predovšetkým o zákaz akejkoľvek diskriminácie na základe štátnej príslušnosti (článok 12 ZES). Ďalej je v článku 13 ZES tzv. všeobecnou antidiskriminačnou klauzulou Rada oprávnená prijímať opatrenia na boj proti diskriminácii na základe pohlavia, rasy, alebo etnického pôvodu, náboženského vyznania, alebo svetonázoru, zdravotného postihnutia, veku alebo sexuálnej orientácie. Článok 141 ZES stanovuje rovnosť odmeňovania mužov a žien bez diskriminácie na základe pohlavia. S inštitútom tzv. občianstva únie prichádza ďalšia skupina základných práv viazaných na toto občianstvo. Sú to práva politické, ako právo voliť a byť volený, za určitých podmienok, v každom členskom štáte (článok 19 ZES). Ďalej sa jedná o práva ekonomickej povahy, teda právo slobodne sa pohybovať a zdržiavať na území členských štátov (článok 18 ZES) a právo na diplomatickú a inú konzulárnu ochranu (článok 20 ZES). Tieto ustanovenia (ustanovenia ZES) sú priamo účinné a majú vertikálny aj horizontálny efekt. To znamená, že môžu byť vynútené ako vo vzťahu k štátnym inštitúciami, tak vo vzťahu k súkromným subjektom. Pôsobnosť týchto ustanovení môže byť obmedzená z dôvodu verejného poriadku, verejnej bezpečnosti a ochrany zdravia a tiež špeciálne vo vzťahu k výkonu zamestnania vo verejnej správe.

Okrem tejto primárnej legislatívy dochádza na komunitárnej úrovni aj na reguláciu ľudských práv prostredníctvom sekundárnej legislatívy. Akty sekundárnej legislatívy ako smernice a nariadenia určitým spôsobom konkretizujú a spresňujú práva obsiahnuté v Zmluve. Tieto akty sa teda snažia o identifikáciu základných práv v plnom rozsahu a zabezpečenie ich účinného presadzovania.

Európska únia sa na poli ľudských práv angažuje veľmi silno. Ak sa pozrieme na činnosť únie v tejto oblasti bližšie zistíme, že jej činnosť sa orientuje do dvoch smerov. Prvý smer smeruje samozrejme voči členským štátom a je charakterizovaný snahou o uplatňovanie ľudských práv voči týmto štátom. Druhý smer je orientovaný mimo

Európskej únie a je namierený voči okolitému svetu. Od začiatku Spoločenstva tu vládne snaha o vytvorenie jednotného priestoru vo všetkých oblastiach a oblasť ľudských práv nie je výnimkou. Pôsobenie únie voči štátom má teda tradíciu už od samého začiatku a je logické, že sa únia snaží stále posilňovať svoje právomoci aj v tejto oblasti.

V poslednej dobe graduje aj snaha o vytvorenie jednotného systému ľudských práv. Podľa nášho názoru sa táto snaha stáva až zúfalou a únia sa snaží za každú cenu presadiť jednotný systém ľudských práv za každú cenu a snaží sa tak prehliadať aj neprekonateľné prekážky. Je pochopiteľné, že snahou únie je vytvorenie jednotného priestoru pre uplatňovanie jednotnej verzie ľudských a občianskych práv. Snaha o jednotnú kodifikáciu našla svoju podobu v Listine EÚ najprv ako nezáväzného dokumentu, ktorý sa neskôr stal súčasťou „balíka“ nazvaného Lisabonská zmluva. Osobne sme skeptickí a domnievame sa, že cesta k presadeniu jednotného systému v únii je ešte dlhá. Snahy narážajú a asi ešte dlho budú narážať na mnoho prekážok, ktoré sú spôsobené predovšetkým rozdielnymi tradíciami v jednotlivých členských štátoch. Niektoré štáty budú zrejme dlho nechotné sa vzdať niektorých svojich právnych, sociálnych, kultúrnych a ďalších tradícií. Aj Listina poskytla možnosť štátom vyjadriť svoj nesúhlas s niektorými ustanoveniami v podobe výnimiek. Kým bude existovať aj táto možnosť, tak sa domnievame, že vytvorenie skutočne jednotného systému EÚ v oblasti ľudských práv je nereálne. A táto možnosť zrejme bude musieť existovať vždy, pretože existujú štáty, ktoré so zreteľom na svoje tradície, nebudú schopné niektoré veci jednoducho nikdy prijať (napr. Poľsko, či Veľká Británia).

Ďalšou otázkou je, či vôbec EÚ potrebuje jednotný katalóg ľudských práv a či je snaha o vytvorenie jednotného systému presadzovania jednotnej verzie ľudských práv potrebná? Či by nemohol byť zachovaný model presadzovania ľudských práv súdmi jednotlivých členských štátov, ktoré majú vytvorené svoje katalógy ľudských práv? Myslíme si, že jednoduchšou cestou je cesta pristúpenia EÚ k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Domnievame sa, že snaha o vytváranie vlastného katalógu ľudských práv a vytvorenie tak jednotného systému by bolo len suplovaním činnosti Rady Európy. Jednoduchšou cestou je tak priblíženie sa EÚ Rade Európy a jej pristúpenie k Dohovoru by mohlo napomôcť k vytvoreniu skutočne jednotného systému presadzovania ľudských práv v celej Európe. Znamenalo by to však určite nutnosť inštitucionálnej obmeny Štrasburského systému a istú pokoru EÚ a uznanie vlastného „podriadeného“ postavenia v oblasti ľudských práv. Na druhú stranu je pre

občana EÚ dobrou správou, že únia nie je na poli ochrany ľudských práv nečinná a že táto téma je stále v popredí v činnostiach spoločenstva. To, akým spôsobom bude vyriešená a či vôbec bude niekedy doriešená otázka ochrany ľudských práv v EÚ, bude určite ešte nejakú dobu trvať a bude to iste predmetom mnohých diskusií a riešení. Či pôjde EÚ cestou vlastnej kodifikácie a vlastnej inštitucionálnej ochrany ľudských práv jednotlivcov, alebo či dôjde k zblíženiu EÚ s Radou Európy a prehlbenie spolupráce s touto organizáciou, môžeme len špekulovať. Zatiaľ to vyzerá, že začatím rozhovorov v roku 2010 Európska únia vyslala signál o svojej ochote podriadiť prácu svojich inštitúcií rovnakým pravidlám a kontrole ľudských práv, ktoré uplatňujú všetky európske demokracie (Európska komisia a Rada Európy odštartovali spoločné rozhovory o prístupí EÚ k Európskemu dohovoru o ľudských právach, 2010. [online]).

4.2 Európsky systém ochrany ľudských práv

Európsky súdny dvor čiže Súd európskych spoločenstiev bol založený zmluvou o založení ESUO v roku 1952. Ustanovenia o Súdnom dvore nájdeme tak v Zmluve o založení ES, ako aj v Zmluve o EÚ. Sídлом tejto inštitúcie je luxemburský Luxemburg. Úlohou ESD je zabezpečiť, aby boli predpisy práva EÚ vykladané a uplatňované rovnako vo všetkých krajinách EÚ. Ďalej dbá na to, aby členské štáty EÚ aj jej orgány konali v súlade s požiadavkami európskeho práva. Ďalšou právomocou súdu je riešiť spory medzi fyzickými osobami aj podnikmi, inštitúciami EÚ a členskými štátmi. Súd sa skladá z jedného sudcu z každého členského štátu, ďalej Súdnemu dvoru vypomáhajú „generálni advokáti“, ktorých úlohou je predkladať stanoviská k veciam predloženým súdu (Serving the European Union : A Citizen's Guide to the Institutions of the European Union [V službách Európskej únie. Sprievodca inštitúciami Európskej únie]. Brussels, 1996). Vzhľadom k veľkému množstvu prípadov predkladaných Súdnemu dvoru, bol v roku 1988 zriadený tzv. Súd prvého stupňa, ktorý bol k Súdnemu dvoru pričlenený. Súd prvého stupňa je zodpovedný za vydávanie rozsudkov pri niektorých druhoch sporov (najmä žaloby fyzických osôb) a vecí týkajúcich sa práva hospodárskej súťaže. Spory medzi Európskou úniou a jej zamestnancami rieši tzv. Súd pre verejnú službu. Súdny dvor rozhoduje najčastejšie v 5 typoch konaní. Ide o nasledovné (SUDRE, 1997, s. 364):

- Konanie o prejudiciálnej otázke: Vnútroštátny súd žiada Súdny dvor o radu v pochybnostiach o výklade práva EÚ.
- Konanie o porušení zmluvy: Konanie sa koná, ak je dôvod sa domnievať, že členský štát neplní svoje záväzky podľa práva EÚ.
- Konanie o vyhlásenie neplatnosti: Ak súd zistí, že nejaký konkrétny predpis práva EÚ nebol prijatý správne alebo nemá správny právny základ v zmluvách, môže ho vyhlásiť za neplatný.
- Konanie o nečinnosti: Súd rieši sťažnosti, aby bola oficiálne zaznamenaná prípadná nečinnosť orgánov EÚ.
- Žaloba o náhradu škody: Spoločnosť alebo jednotlivec, ktorému vznikla škoda v dôsledku konania alebo nekonania Spoločenstva alebo jeho pracovníkov, môže podať žalobu.

Európsky súdny dvor spočiatku odmietal riešiť otázky súvisiace so základnými právami. Odvolával sa na to, že táto problematika prislúcha štátnym súdom. Týmto však vznikal rozpor, pretože sám ESD obhajoval prednosť práva ES pred národným zákonodarstvom. Toho by nebolo možné dosiahnuť, ak by právo ES nemohlo poskytovať rovnakú ochranu základných práv ako národné právne súdy. ESD konštatoval, že rešpektovanie ľudských práv patrí k všeobecným zásadám právneho poriadku Spoločenstva, ktorých ochranu musí ESD zabezpečovať.

Európsky súdny dvor ďalej rozvíja ochranu ľudských práv predovšetkým odkazovaním na základné práva priamo uvedené v zmluvách a dopĺňa ich o ďalšie základné práva. ESD využíva okrem spoločných ústavných tradícií členských štátov aj medzinárodné zmluvy o ľudských právach ktorých sú členské štáty účastníkmi. Toto výrazne napomáha k formulovaniu základných práv v Spoločenstve a vytvoreniu mechanizmu pre ich ochranu. Hlavným prínosom ESD je vďaka jeho judikatúre vytváranie množstva nepísaných základných práv a princípov. Nevýhodou je jeho obmedzenie len na jednotlivé prípady (Serving the European Union : A Citizen's Guide to the Institutions of the European Union [V službách Európskej únie. Sprievodca inštitúciami Európskej únie]. Brussels, 1996). Následkom toho môže byť jeho neschopnosť vytvoriť právne zásady na poli základných práv vo všetkých oblastiach, kde by to bolo žiaduce alebo dokonca potrebné. Rovnako tak mu nie je umožnené všeobecne a diferencovane definovať rozsah a hranice ochrany základných práv.

4.3 Nevládne organizácie na ochranu ľudských práv

Keďže je ochrana ľudských práv veľmi háklivou témou na celom svete, pôsobí na tomto poli aj veľká rada mimovládnych organizácií. Niektoré sa zameriavajú na užší okruh ochrany ľudských práv ako napríklad pomoc utečencom, iné sa angažujú v mnohých oblastiach ochrany. Tieto organizácie a inštitúcie mnohokrát spolupracujú medzi sebou navzájom aj s vládnyimi organizáciami a inštitúciami. Väčšinou pôsobia celosvetovo, ale niektoré menšie sa špecializujú len na niektoré regióny alebo štáty. Hoci je činnosť neziskových mimovládnych organizácií veľmi náročnou a neistou záležitosťou, predovšetkým po stránke finančnej, pôsobí po svete veľké množstvo týchto organizácií. Medzi tie najznámejšie svetové aj slovenské patria tieto:

Amnesty international (<http://www.amnesty.sk/>)

Organizácia Amnesty international bola založená v roku 1961 britským právnikom Petrom Benenson. Ide o dobrovoľné združenie ľudí, ktorým nie je ľahostajné porušovanie ľudských práv kdekokoľvek na svete a chcú sa mu postaviť. Organizácia sa riadi víziou, že každý človek na svete požíva všetky ľudské práva, ktoré sú zakotvené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv a ďalších medzinárodných aktoch o ľudských právach. AI požaduje dodržiavanie medzinárodných štandardov ľudských práv aj v aktuálnej praxi. Organizácia vykonáva výskumy a organizuje podujatia a aktivity s cieľom zabrániť porušovaniu ľudských práv.

Od doby svojho založenia sa rozrástla členská základňa organizácie, čo umožnilo jej zameranie na širší okruh tém. Dnes sú základné témy na ktorých AI pracuje už značne rôznorodé. Je to oslobodenie všetkých „väzňov svedomia“ (Ľudia väznení a mučení kvôli svojmu vyznaniu alebo neprijateľnosti pre vládu), stop mučeniu, stop násiliu na ženách, kontrola obchodu so zbraňami, zrušenie trestu smrti, ukončenie mimosúdnych popráv a násilných „zmiznutí“, ukončenie praxe detských vojakov, ochrana obrancov ľudských práv, dodržiavanie práv utečencov, medzinárodná spravodlivosť (ukončenie beztrestnosti), sloboda slova na internete. V osemdesiatych rokoch sa organizácia dostávala pod značný tlak vlád (predovšetkým zo strany Sovietskeho zväzu). Preto si AI vytýčila zásadu nestrannosti a objektívnosti, nezávislosti na akejkoľvek vláde, politickej ideológii, ekonomickom záujme či náboženstve. Hnutie preto neprijíma žiadnu finančnú pomoc od vlád a finančne závisí od

sponzorov a pravidelných prispievateľov a národných sekciách z viac ako 150 krajín sveta. V roku 1977 dostala organizácia za svoju činnosť Nobelovu cenu mieru.

Základnou jednotkou AI je jeden člen. Približne 20 členov tvorí skupinu, skupiny sú potom súčasťou sekcií, čo sú pobočky v rámci krajín. Hlavnými orgánmi sú Medzinárodný sekretariát v čele s generálnym tajomníkom (sídlo v Londýne) a Medzinárodná rada a Medzinárodný výbor. Pre komunistické Československo bola Amnesty International len západnou buržoáznou organizáciou, ktorá nemohla pred rokom 1989 oficiálne vykonávať svoju činnosť. Pobočka AI u nás bola teda založená až po roku 1989. Hlavnými metódami práce AI je vydávanie nestranných a presných správ, organizovanie kampaní s cieľom zasiahnuť verejnú mienku alebo tzv. urgentné apely, ktoré sú smerované priamo úradom v podobe listov. Každý rok navštevujú vyslanci AI mnoho krajín a oblastí sveta, kde sa stretávajú s obeťami porušovania ľudských práv a monitorujú situáciu. Po celom svete mobilizujú verejnú mienku, aby apelovali na vlády a ďalšie inštitúcie, ktoré môžu zastaviť porušovanie ľudských práv.

Human rights watch (<http://www.hrw.org/>)

Human rights watch je ďalšia z radu medzinárodných mimovládnych organizácií pôsobiacich v oblasti výskumu a presadzovania ľudských práv. Sídlo tejto organizácie je v New Yorku, USA. Ťažiskovým dokumentom pre HRW je Všeobecná deklarácia ľudských práv a na jej základe sa organizácia stavia proti porušovaniu základných ľudských práv. K hlavným cieľom činnosti HRW patrí priťahovanie pozornosti k porušovaniu ľudských práv a snaha tlačiť na vlády a medzinárodné organizácie, aby vykonali nápravu. Hlavnými oblastami činnosti HRW je sociálna diskriminácia, mučenie, deti vo vojne, politická korupcia a problémy v trestnoprávných systémoch. Ďalej HRW dokumentuje porušovanie medzinárodného humanitárneho práva a práva pri vojnových konfliktoch. Okrem „tradičných“ oblastí ochrany ľudských práv, patria do okruhu činnosti HRW tiež napríklad ochrana práv pacientov s AIDS alebo ochrana pred diskrimináciou na základe sexuálnej orientácie či oblasť práva na potrat.

Slovenský helsinský výbor a Medzinárodná helsinská federácia

Už v roku 1988 bol založený Československý helsinský výbor, aby monitoroval dodržiavanie ľudských práv vo vtedajšej ČSSR. Výbor bol založený z iniciatívy zástupcov Medzinárodnej helsinskej federácie a sústredil sa predovšetkým na rozpor vtedajších československých zákonov s ľudskými právami. Čoskoro po svojom založení sa stal Výbor

členom Medzinárodnej helsinskej federácie (IHF) so sídlom vo Viedni. Po páde komunistického režimu v Československu pokračoval výbor v obhajobe ľudských práv v rovine všeobecnej, v prípadoch nezákonnosti voči jednotlivcom aj skupinám obyvateľov. Po rozdelení republiky došlo aj na rozdelenie helsinského výboru na český a slovenský. Dôkazom ťažkostí v oblasti činnosti a finančnej neistoty mimovládnych neziskových organizácií je práve zánik Slovenského helsinského výboru. V roku 2007 oznámila zánik činnosti aj Medzinárodná helsinská federácia. Dôvodom bola hlboká finančná kríza spôsobená spreneverou.

ZÁVER

Ako už bolo povedané, ľudské práva sa vyvíjali od samého počiatku civilizácie a prešli tak rovnako dlhú a neľahkú cestu. Po celú túto cestu sa vyvíjali a prehľbovali. A aj v súčasnosti sa ľudské práva stále vyvíjajú a prinášajú nové a nové témy a potreby, ktoré pojem ľudských práv stále prehľbujú a posúvajú.

Hoci je Slovenská republika pomerne mladou demokraciou, dalo by sa povedať, že sa jej podarilo v relatívne krátkom čase zaradiť sa medzi tie vyspelejšie demokracie Európy. Vzhľadom k prehľbujúcej sa integrácii a globalizácii Európy aj celého sveta, povedali by sme, je nevyhnutnosťou cítiť a rozvíjať ľudské práva a ich ochranu aj na globálnej úrovni. Pochopiteľne každý štát musí začať takpovediac sám u seba aby mohol byť plnohodnotnou súčasťou spoločenstva, ktoré stoja na myšlienke uctievania základných ľudských práv a slobôd. Pred všetkými je určite veľký kus práce a trúfame si povedať, že vzhľadom na neustály vývoj tejto oblasti ešte dlhú dobu bude, a preto nie je možné v úsilí o ochranu ľudských práv a o ich poznávanie a prehľbovanie poľaviť.

Práca sa zaoberá základnými ľudskými právami v súčasnosti. Ľudské práva majú prirodzenoprávny základ, pretože vychádzajú z prirodzenoprávneho poňatia. Z tejto doktríny vyplýva univerzalita, trvalosť, stabilita ľudských práv. Jedná sa o špecifickú skupinu práv majúcich spoločne spomínané charakteristické črty, čo vypovedá o ich svojbytnosti a výnimočnosti. V priebehu času sa utvárali „nové generácie“ ľudských práv, ktoré vznikali súčasne s vývojom a potrebou spoločnosti. Ľudské práva sú ucelené, ale nepredstavujú uzavretú sústavu práv a slobôd, ale naopak naďalej dochádza k posunu a ďalšej pojmu ľudských práv v súčasnom svete.

V práci sme doložený význam ľudských práv a ich úzku spojitosť s pojmom demokratického právneho štátu a jeho vydareným fungovaním, naplňujúcim základné atribúty doktríny právneho štátu. Slovenská republika, Ústavou SR výslovne označená ako právny štát, zakotvila vo svojej ústavnej materii základné práva a slobody, ktoré štát uznal a zaručil sa ich garantovať. Ústavným zakotvením je tak vyslovené ich prioritné postavenie, ktoré rešpektuje celý právny poriadok. Ústavný vyjadrenie základných práv a slobôd však neoznamuje nič o tom, či sú tieto práva realizovaná v každodennom živote spoločnosti. Ak by existovalo iba hmotnoprávne zakotvenie základných práv a slobôd ako výrazu vzťahu jednotlivca a štátu, tak by tieto práva a slobody prestávali mať zmysel. Dôležitým predpokladom realizácie týchto práv je poskytnutie efektívnych záruk pre ich

ochranu, otázka pozitívneho zakotvenia prostriedkov ich ochrany. Preto by sa mal klásť dôraz na efektívnosť inštitútov zabezpečujúcich procesnú ochranu daným právam. Pretože sa Slovenská republika počíta medzi vyspelé demokratické štáty, malo by byť samozrejmom každodennou praxou a povinnosťou predovšetkým zo strany štátu ctiť formálne zakotvené ľudské práva a poskytovať prostriedky ich ochrany.

Preto je dobré pozrieť sa, aké spôsoby ponúka štát na ochranu ľudských práv a aké jeho inštitúcie sú na tomto poli najdôležitejšími aktérmi. Aj s ohľadom na budúce približovanie sveta vystupujú a budú vystupovať do popredia hlavne medzinárodné inštitúcie, ktoré už dnes ponúkajú a zabezpečujú ochranu základných ľudských práv a slobôd. Do budúcnosti bude potrebné predovšetkým zamerať sa zabezpečením činnosti medzinárodných kontrolných mechanizmov a zrejme cestou systémových zmien sa pokúsiť vyriešiť asi najväčší súčasný problém. Týmto problém je s ohľadom na stále rastúci počet členských štátov jednotlivých organizácií zahltenosť ich kontrolných (súdnych) inštitúcií.

A do budúcnosti je potrebné sa tiež pokúsiť o to, aby boli ľudské práva samozrejmom a stálou témou, ktorú treba riešiť každý deň a na každej úrovni. Aby sa táto téma nestávala len akousi jubilejnou témou, ktoré vypláva na povrch pri nejakej „dôležitejšej“ príležitosti.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BAEHR, P.: Human rights: Universality in Practice. In *American Journal of International Law*. Roč. 95, č. 1/2001, s. 227-235, ISSN 0002-9300.
- BAEHR, P. - FLINTERMAN, C. - SENDERS, M. (eds.): *Innovation and Inspiration: Fifty Years of the Universal Declaration of Human Rights*. Amsterdam : Royal Academy of Arts and Sciences 1999. s. 240, ISBN 9069842629.
- BÁRÁNY, E.: Uplatniteľnosť druhej a tretej generácie ľudských práv podľa Ústavy SR. In: *Právny obzor*. Roč. 78, č. 1/2006, s. 15, ISSN 0032-6984.
- BLAHOŽ, J.: *Sjednocující se Evropa a lidská a občanská práva*. Praha : ASPI, 2005. s. 265, ISBN 80-7357-073-4.
- BOGUSZAK, J.: Vyústění antinomie jusnaturalismu a juspozitivismu. In: *Právnik*. Roč. 134, č. 6/1995. s. 525-537, ISSN 0231-6625.
- BREZÁNI, P.: *Ročenka zahraničnej politiky Slovenskej republiky 2008*. Bratislava : Výskumné centrum Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku, 2009. s.230, ISBN 978-80-89356-06-5.
- ČERNÝ, P.: Jak zdůvodnit lidská práva? (Je potřeba je zdůvodňovat?). In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Roč. VI., č. 2/1998, s. 220, ISSN 1210-9126.
- DRGONEC, J.: *Základné práva a slobody podľa Ústavy SR. II. zväzok*. Bratislava : MANZ, 1999. s. 340, ISBN 80-85719-23-1.
- ĎURIAČ, M.: Filozoficko-právny rozmer ľudských práv v kontexte globálnych zmien. In: *Ľudské práva a právny status na prelome tisícročí*. Bratislava: Veda, 1999. s. 359, ISBN 80-224-0624-4.
- FIGEL, J. – ADAMIŠ, M.: *Slovensko na ceste do Európskej únie : Kapitoly a súvislosti*. Bratislava: Grafis, 2004. ISBN 80-89180-01-9.
- FREEMAN, M.: *Human rights – an interdisciplinary approach*. Cambridge : Polity Press, 2005, s. 216, ISBN 0745623565.
- GAJDOŠÍKOVÁ, L.: Právo v konaní pred Ústavným súdom Slovenskej republiky. In *Čo je právo?*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2007. s.11-24, ISBN 978-80-8095-024-8.
- GERLOCH, A.: *Teorie práva*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004. s. 343, ISBN 80-7380-023-9.
- GOLDSMITH, Q. C.: A Charter of Rights, Freedoms and Principles. In: *Common Market Law Review*, Roč. XXXVIII, č. 5/2001, s. 1201-1216.

- GRONSKÝ, J.: *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa I. 1914-1945*. Praha : Karolinum, 2005. s. 584 , ISBN 80-246-1027-2.
- HÖFFE, O.: *Lexikon der Ethik*. München : Beck, 1992. s. 330, ISBN 3 406 3666 6 X.
- HREHOVÁ, H.: *Etika, sociálne vzťahy, spoločnosť*. Bratislava : VEDA, 2005. s. 337, ISBN 80-224-0849-2.
- HUNTINGTON, S. P.: *Střet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu*. Praha : Rybka publishers, 2001. s. 447, ISBN 80-86182-49-5.
- KICZKO, L. et al.: *Slovník společenských věd*. Bratislava : SPN, 1997. s. 303, ISBN 80-08-02592-1.
- KOGANOVÁ, V. et al.: *Ludské práva a slobody v demokratickej spoločnosti*. Bratislava : Ekonóm, 2001. s. 212, ISBN 80-225-1359-8.
- KOLDINSKÁ, K.: *Sociální právo*. Praha : C. H. Beck, 2007. s. 176, ISBN: 80-7179-620-6.
- LOCKE, J.: *Druhé pojednání o vládě*. Praha : Svoboda, 1992. s. 187, ISBN 80-205-0222-X.
- MACHALOVÁ, T.: *Úvod do právní filozofie (Základní pojmy)*. Brno : Masarykova univerzita, 1999. s. 163, ISBN 80-210-1829-1.
- MARKS, S. - CLAPHAM, A.: *International human rights lexicon*. Oxford : Oxford University Press, 2005. s. 472, ISBN 0198764138.
- MILLER, D. (ed.): *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno : Barrister & Principal, 2003. s. 560, ISBN 80-85947-56-0.
- NEMČEKOVÁ, M.: Poznámky ku konceptu ľudskej dôstojnosti. In: *Filozofia*. Roč. 55, č. 5/2001, s. 300-307, ISSN 0046-385X.
- RÁZKOVÁ, R.: *Dějiny právní filozofie*. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 255 s., ISBN 80-210-1574-8.
- SCRUTON, R.: *Slovník politického myšlení*. Brno : Atlantis, 1999. 187 s., ISBN 80-7108-184-1.
- SEILEROVÁ, B. – SEILER, V.: Pojem ľudskej dôstojnosti – axióma ľudských práv. In: *Politické vedy*, Roč. III., č. 4/2000, s. 107-119, ISSN 1335-2741.
- STANEK, V. et al.: *Sociálna politika*. Bratislava : Sprint, 2002. 474 s. ISBN 80-8884-92-X
- STEINER, H. J. – ALSTON, P.: *International human rights in kontext: law, politics, morals: text and materials*. Oxford : Oxford University Press, 2000. s. 158 , ISBN 0198298919.

- SUDRE, F.: *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. Brno : Masarykova univerzita, 1997. s. 364, ISBN 80-210-1485-7.
- SVÁK, J. et al.: *Ústavné právo Slovenskej republiky*. Bratislava, 2001. s. 297 , ISBN 80-8054-159-0.
- ŠMIHULA, D.: O podstate ľudských práv. In: *Filozofia*. Roč. 56, č. 6/2001, s. 431-437, ISSN 0046-385X.
- TKÁČ, V.: *Vybrané kapitoly medzinárodného sociálneho práva*. Nitra: UKF, 2008. s. 179 , ISBN neuvedené.
- TOKÁROVÁ, A (ed.): *Kvalita života a ľudské práva v kontextoch sociálnej práce a vzdelávania dospelých*. Prešov: FF PU, 2002. s. 606 , ISBN 80-8068-088-4.
- TOMEŠ, I. – KOLDINSKÁ, K.: *Sociální právo Evropské unie*. Praha : C. H. Beck, 2003. s. 284 , ISBN 80-7179-831-2.
- VOJÁČEK, L. - SCHELLE, K.: *Právní dějiny na území Slovenska*. Ostrava : Key Publishing, 2007. s .449 , ISBN 80-87071-43-4.
- WEILER, J. H. H.: Editorial: Does the European Union Truly Need a Charter of Rights?, 2000. In: *European Law Journal*, Roč. VI, č. 2/2000, s. 95-97.

Dohovory a odporúčania Medzinárodnej organizácie práce (pracovné normy Medzinárodnej organizácie práce), prehľad podľa tematických okruhov - vecný prehľad s vysvetlivkami (1919 - 2010), 2010. [online]. 2011. [cit. 16-01-2011]. Dostupné na:

<<http://www.employment.gov.sk/index.php?id=10502>>

EU: *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii*, 2007. [online]. 2010. [cit. 20-12-2010]. Dostupné na: <http://www.ecb.int/ecb/legal/pdf/fxac08115skc_002.pdf>

EU: *Serving the European Union : A Citizen's Guide to the Institutions of the European Union* [V službách Európskej únie. Sprievodca inštitúciami Európskej únie]. Brussels, 1996. 28 s. ISBN 92-77-93105-X

Európska komisia a Rada Európy odštartovali spoločné rozhovory o pristúpení EÚ k Európskemu dohovoru o ľudských právach. [online]. 2010. [cit. 24-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.rra-lc.sk/?p=912>>

Európsky dohovor o ľudských právach, 1950. [online]. 2007. [cit. 24-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.radaeuropy.sk/?928>>

Listina základných práv a slobôd, 1991. [online]. 2010. [cit. 24-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/listina-zakladnych-prav-a-slobod/>>

Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach a Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach. [online]. 2011. [cit. 28-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.government.gov.sk/data/files/4133.pdf>>

MZV ČSSR: *Vyhláška 120/1976 Zb., o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach a Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach,* 1976. [online]. 2008. [cit. 24-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.vop.gov.sk/files/File/Dokumenty/OPP.rtf>>

Spoľonné vyhlásenie Európskeho parlamentu, Rady EÚ a Európskej komisie z 5. apríla 1977. [online]. 2011. [cit. 20-01-2011]. Dostupné na: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31977Y0427%2801%29:EN:HTML>>

SÚDNY DVOR EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV: *Tlačové komuniké č. 60/08,* 2008. [online]. 2010. [cit. 12-12-2010]. Dostupné na: <<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2009-06/cp080060sk.pdf>>

Verejný ochranca práv, 2010. [online]. 2010. [cit. 15-12-2010]. Dostupné na: <<http://www.vop.gov.sk/>>

Ústava Slovenskej republiky, 1992. [online]. 2010. [cit. 20-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.vyvlastnenie.sk/predpisy/ustava-slovenskej-republiky/>>

Ústavný zákon č. 100/1960 Sb. Národného zhromaždenia, Ústava Československej socialistickej republiky, 1960. [online]. [cit. 28-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava100-60.pdf>>

Ústavný zákon č. 150/1948 Sb. Ústavodarného Národného zhromaždenia, Ústava Československej republiky, 1948. [online]. 2011. [cit. 28-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.upn.gov.sk/data/pdf/ustava150-48.pdf>>

Všeobecná deklarácia ľudských práv. [online]. 2010. [cit. 20-11-2010]. Dostupné na: <http://www.vop.gov.sk/ochrana_prav/legislativa/deklaracia/>

Zákon č. 121/1920 Sb. Národního shromáždění, 1920. [online]. 2011. [cit. 28-01-2011]. Dostupné na: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/121-20.htm>>

Zmluva o Európskej únii, 1992. [online]. 2011. [cit. 24-01-2011]. Dostupné na: <<http://www.eur-lex.europa.eu/sk/treaties/dat/11992M/word/11992M.doc>>

<http://www.amnesty.sk/>

<http://www.hrw.org/>